

Samen of apart

Samen of apart

De invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van
het proces-verbaal

A.Vredeveldt
L. Kesteloo
P.J. van Koppen

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto's omslag: boven Thomas Schlijper/Hollandse Hoogte,
onder Maarten Hartman/Hollandse Hoogte

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijns

ISBN: 978 90 352 4901 1
NUR: 800, 624

Realisatie:
Reed Business, Amsterdam

© 2016 Politie & Wetenschap, Apeldoorn, Afdeling Strafrecht en Criminologie,
Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

	Voorwoord	7
1	Inleiding	9
2	Literatuuronderzoek	13
	2.1 Volledigheid	13
	2.2 Accuratesse	15
	2.3 Vastleggen van de eigen herinneringen	17
	2.4 Geheugenstrategieën	18
	2.5 Vraagstelling	21
3	Pilotonderzoek	23
	3.1 Methoden	23
	3.1.1 Deelnemers en onderzoeksopzet	23
	3.1.2 Gefilmd incident	24
	3.1.3 Procedure	25
	3.1.4 Coderen van de processen-verbaal	26
	3.2 Resultaten	27
	3.2.1 Deelvraag 1: Samen of apart	27
	3.2.2 Deelvraag 2: Vastleggen van de eigen herinneringen	28
	3.3 Discussie	29

4	Hoofdonderzoek	31
4.1	Methoden	31
4.1.1	Deelnemers en onderzoeksopzet	31
4.1.2	Casustraining	32
4.1.3	Procedure	33
4.1.4	Coderen van de processen-verbaal	34
4.1.5	Coderen van het overleg	35
4.2	Resultaten	37
4.2.1	Deelvraag 1: Samen of apart	37
4.2.2	Deelvraag 2: Vastleggen van de eigen herinneringen	39
4.2.3	Deelvraag 3: Geheugenstrategieën	40
4.3	Discussie	43
5	Conclusies	47
5.1	Deelvraag 1: Samen of apart	48
5.2	Deelvraag 2: Vastleggen van de eigen herinneringen	51
5.3	Deelvraag 3: Geheugenstrategieën	52
5.4	Praktijkrelevantie	53
5.5	Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	55
5.6	Aanbevelingen voor de praktijk	57
	Literatuur	59
	Over de auteurs	63

Voorwoord

Hoewel het niet ongebruikelijk is dat twee agenten samen een proces-verbaal opstellen, is voor zover wij weten nooit eerder onderzocht wat eigenlijk de invloed is van dergelijk overleg. Het onderzoek beschreven in dit rapport was erop gericht om die vraag te beantwoorden. Dit onderzoek past in de lijn van het bredere onderzoeksprogramma aan de Vrije Universiteit Amsterdam waarin wordt gekeken naar de invloed van overleg tussen ooggetuigen (zie bijvoorbeeld Vredevelde, Groen, Ampt & Van Koppen, 2016; Vredevelde, Hildebrandt & Van Koppen, 2016). In dat onderzoeksprogramma richten we ons op overleg tussen getuigen tijdens gezamenlijke verhoren, maar in het huidige onderzoek richtten we ons op overleg in een andere context: overleg tussen politieagenten die samen een proces-verbaal schrijven.

Dit onderzoek had niet kunnen plaatsvinden zonder de hulp van een groot aantal mensen. Ten eerste danken wij het onderzoeksprogramma Politie en Wetenschap voor het financieel mogelijk maken van dit onderzoek en de leden van onze begeleidingscommissie voor alle nuttige feedback en hulp: Adriaan Rottenberg, Marta Dozy, Edward Kleemans, Eric Rassin, Hans Weijkamp, Miranda van Turenout en George van den Berg. Onze hartelijke dank gaat ook uit naar alle politiemensen die het onderzoek gefaciliteerd hebben: Roel Boon, Niels Balk, Barbara van Caem, Theo Jochoms, Trude van Rees en Han van As voor het organiseren van IBT-locaties waar wij terechtkonden; Danny Pennings, Peter Harmusial en hun collega's van het IBT-centrum in Almere; Ronald Nijland en zijn collega's van het IBT-centrum in Leusden en Angelique Engelen, Heim de Vries en hun collega's van het IBT-centrum in Elst. Wij zijn ook erg dankbaar voor de hulp van een hele reeks onderzoeksassistenten en scriptiestudenten bij het uitvoeren van het onderzoek en het verwerken van de data: Inger van Boeijen, Carla Vinke, Jelle Zwarekant, Talitha Dehaene, Danique van Leeuwenstijn, Alieke Hildebrandt, Rob Vredevelde, Eva Fijen en Eveline Rosloot. Tot slot danken wij alle politieagenten die tijd hebben vrijgemaakt voor deelname aan ons onderzoek. Het was leuk om te zien hoe enthousiast en geïnteresseerd onze deelnemers waren.

Annelies Vredevelde, Linda Kesteloo en Peter J. van Koppen

Inleiding

In Nederland worden dagelijks duizenden processen-verbaal opgesteld. Die processen-verbaal kunnen gaan over incidenten die politieagenten zelf hebben waargenomen, over verhoren met verdachten of getuigen, over bevindingen op een plaats delict, enzovoorts. Het dossier neemt in de Nederlandse strafprocedure een belangrijke plaats in, omdat de strafrechter zijn oordeel daar voor een belangrijk deel op baseert. Zo zal hij (mede) op basis van het dossier moeten beoordelen of de verdachte schuldig is aan het ten laste gelegde feit en of er bijvoorbeeld sprake is van een strafuitsluitingsgrond. De verslaglegging uit het vooronderzoek stelt hem ook in staat om de rechtmatigheid van tijdens het opsporingsonderzoek verrichte handelingen te beoordelen (zie Corstens/Borgers, 2014: 238-239). Het is derhalve essentieel dat processen-verbaal – waaruit een dossier voor een belangrijk deel bestaat – zo volledig en accuraat mogelijk zijn.

Wij richten ons in dit onderzoek op processen-verbaal over incidenten die politieagenten zelf hebben waargenomen. We beginnen met een voorbeeld.

Bij de meldkamer komt een melding binnen over geschreeuw bij de burens. Twee politieagenten gaan naar het huis. Bij aankomst horen zij een vrouw en een man tegen elkaar schreeuwen. Ze bellen aan en een vrouw met een bloedneus doet de deur open. De agenten gaan het huis binnen en treffen een man aan in de huiskamer. In een open kast ligt een vuurwapen. De agenten besluiten de man aan te houden.

Bovenstaand scenario is een voorbeeld van het soort situaties waarmee de politie dagelijks te maken krijgt. Als een dergelijke gebeurtenis tot vervolging leidt, dan kunnen er vragen rijzen over de gang van zaken tijdens het incident. Het is van belang dat die vragen zo veel mogelijk worden beantwoord in het proces-verbaal (zie ook Huisman, Pranger & Steenwinkel, 2007). In het gegeven voorbeeld zou dit onder andere kunnen gaan om de volgende vragen:

- Hoe laat arriveerden de agenten bij het huis?
- Wat hoorden zij voordat ze aanbelden?
- Welke verwondingen zagen de agenten bij de vrouw?
- Wat zeiden de agenten toen zij aan de deur stonden, en hoe reageerden de bewoners daarop?
- Wat hebben de agenten in het huis gezien?
- Welke agent zag het wapen als eerste?
- Waar lag het wapen precies, en hoe zag het eruit?
- Welke agent hield de man aan?
- Hoe reageerde de vrouw op de aanhouding?

Zelfs als de agenten het proces-verbaal van bevindingen nog dezelfde dag opstellen, kan het lastig zijn om zulke detailinformatie te verschaffen. Agenten kunnen het dan als nuttig ervaren om hun waarnemingen te bespreken met de collega die ook bij het incident aanwezig was. Maar wat is eigenlijk de meerwaarde van het bespreken van die waarnemingen tijdens het opstellen van een proces-verbaal van bevindingen? In Nederland bestaan bij ons weten geen richtlijnen voor overleg bij het opstellen van een proces-verbaal. Bovendien is nog niet eerder onderzocht of een gezamenlijk opgesteld proces-verbaal beter is dan een individueel opgesteld proces-verbaal. Op die vraag richten wij ons in dit onderzoek.

De kwaliteit van het proces-verbaal is essentieel voor verschillende stappen in de strafrechtsketen. Zo beïnvloedt het de koers van het opsporingsonderzoek, vormt het de basis voor de beslissing om al dan niet tot vervolging over te gaan en speelt het een belangrijke rol bij de bewijsvoering in strafzaken. Als het proces-verbaal fouten bevat of incompleet is, kan dat derhalve leiden tot problemen tijdens het opsporings- en eindonderzoek en frustreert het de controle van officier van justitie en rechter. Het is dan ook van belang om inzicht te verkrijgen in de invloed van overleg tussen verbalisanten op de kwaliteit en volledigheid van het proces-verbaal. Het onderzoek sluit goed aan bij de ‘Contourennota versterking opsporing’ van november 2015, waarin de politie, het Openbaar Ministerie, regioburgemeesters en het ministerie van Veiligheid en Justitie het verbeteren van processen-verbaal als een van de speerpunten voor het verhogen van de kwaliteit van de opsporing noemen (zie de contourennota ‘Contouren voor een effectieve, toekomstbestendige opsporing’, 2015:6, bijlage bij Kamerstukken II 2015/2016, 29 628, nr. 593).

Onze onderzoeksvraag kan worden opgedeeld in een hoofdvraag en drie deelvragen. De hoofdvraag is: wat zijn de voor- en nadelen van het gezamenlijk

opstellen van een proces-verbaal van bevindingen? Onze eerste deelvraag is: is de informatie in twee processen-verbaal die afzonderlijk van elkaar zijn opgesteld (a) vollediger en/of (b) accurater dan de informatie in één proces-verbaal dat gezamenlijk is opgesteld door twee agenten? Onze tweede deelvraag is: is het gezamenlijk opgestelde proces-verbaal (a) vollediger en/of (b) accurater als de agenten eerst apart hun herinneringen hebben vastgelegd in een individueel proces-verbaal? Onze derde deelvraag is: hoe beïnvloeden geheugenstrategieën tijdens het overleg de volledigheid en accuratesse van het gezamenlijk opgestelde proces-verbaal?

Ter beantwoording van onze onderzoeksvragen voerden wij een experiment uit met politieagenten die in tweetallen deelnamen aan een casustraining. Zij schreven vervolgens individueel of gezamenlijk een proces-verbaal over de casus. Wij vergeleken de volledigheid en accuratesse van die individueel en gezamenlijk opgestelde processen-verbaal. Na het eerste proces-verbaal schreven de deelnemers nog een tweede proces-verbaal. De koppels die het eerste proces-verbaal individueel hadden opgesteld, schreven het tweede proces-verbaal gezamenlijk, en vice versa. Op die manier onderzochten wij de invloed van het opschrijven van de eigen herinneringen voorafgaand aan het opstellen van een gezamenlijk proces-verbaal. Het overleg tussen agenten tijdens het opstellen van de gezamenlijke processen-verbaal werd bovendien opgenomen, zodat wij de gebruikte geheugenstrategieën konden analyseren.

In dit rapport zal allereerst worden beschreven welke voor- en nadelen van overleg tijdens het herinneren in de literatuur worden onderscheiden (hoofdstuk 2). Daarna zullen wij het uitgevoerde pilotonderzoek bespreken (hoofdstuk 3). Vervolgens zal uitgebreid stil worden gestaan bij het hoofdonderzoek (hoofdstuk 4), de resultaten die dat heeft opgeleverd (§4.2) en de discussie daaromtrent (§4.3). Tot slot volgt een conclusie waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord en aanbevelingen worden gedaan voor de praktijk en voor vervolgonderzoek (hoofdstuk 5).

Literatuuronderzoek

De wetenschappelijke literatuur beschrijft zowel voor- als nadelen van overleg bij het ophalen van informatie uit het geheugen. Het merendeel van eerder onderzoek richtte zich niet op politieagenten of de context van het opsporingsonderzoek, maar kan toch nuttige inzichten bieden in de potentiële invloed van overleg bij het opstellen van processen-verbaal. Daarbij is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen de volledigheid en de accuratesse van de informatie in het proces-verbaal.

2.1 Volledigheid

Er bestaat weinig twijfel over de bewering dat ‘twee meer weten dan één’. Onderzoek laat steeds zien dat twee personen zich meer kunnen herinneren dan één, ongeacht of het gaat om het herinneren van woorden, verhalen, of emotionele filmpjes (zie Rajaram & Pereira-Pasarin, 2010, voor een overzicht). De vergelijking tussen de kennis van één persoon en de verzamelde kennis van twee personen is echter niet zo relevant. Als iets wordt waargenomen door twee personen, zijn er immers ook twee personen die daar informatie over kunnen geven. Het is derhalve relevanter om de informatie die twee personen zich gezamenlijk kunnen herinneren te vergelijken met de informatie die twee personen zich individueel kunnen herinneren. De vraag is dus niet ‘samen of alleen’; de vraag is ‘samen of apart’.

Uit onderzoek blijkt dat personen die overleggen tijdens het herinneringsproces juist minder rapporteren dan personen die niet overleggen. Dat *collaborative inhibition-effect* (Weldon & Bellinger, 1997) is gevonden in veel studies met uiteenlopende materialen en procedures (voor een overzicht van studies, zie Marion & Thorley, 2016; Rajaram & Pereira-Pasarin, 2010). Die contra-intuïtieve bevinding kan worden verklaard door een verstoring van de eigen herinneringsprocessen tijdens het overleg (Basden, Basden, Bryner & Thomas, 1997). Mensen gebruiken namelijk uiteenlopende strategieën om informatie uit het geheugen op te halen. Bij het beschrijven van een waargenomen inci-

dent probeert de één misschien eerst een duidelijk beeld te krijgen van de chronologische volgorde van de gebeurtenissen, terwijl de ander al bezig is met het beschrijven van het uiterlijk van de betrokken personen. Als de één dan steeds het verhaal van de ander onderbreekt, verstoort hij daarmee de gedachtegang van zijn partner en vice versa, hetgeen minder volledige rapportages tot gevolg heeft. Dat doet vermoeden dat er meer informatie over een incident beschikbaar zou komen als opsporingsambtenaren ieder individueel een proces-verbaal zouden opstellen, in plaats van één gezamenlijk proces-verbaal.

De theorie van het transactief geheugen (Wegner, 1987) voorspelt echter dat overleg in sommige situaties juist het herinneringsproces bevordert (zie Hollingshead & Brandon, 2003, voor een overzicht van onderzoeksresultaten die de theorie ondersteunen). Transactief geheugen duidt op de combinatie van individuele geheugensystemen in een groep en de communicatie tussen die systemen. Bij een succesvol transactief geheugen heeft ieder lid van de groep de beschikking over informatie die de anderen niet hebben (differentiatie), maar is er ook overlap in informatie bij alle leden (integratie). Op basis van de overlappende informatie kunnen groepsleden elkaar aanwijzingen geven die ertoe leiden dat de ander zich nieuwe informatie herinnert. Dat werkt het beste als zij goed met elkaar communiceren en weten wat de expertise van de ander is. Vertaald naar het onderhavige onderzoek, zou de verwachting zijn dat een agent die bijvoorbeeld weet dat haar collega een autoliefhebber is (integratie: kennis van de expertise van de partner), hem tijdens het gezamenlijk opstellen van het proces-verbaal kan vragen of hij de auto die buiten stond kan beschrijven. Hij had er zelf misschien niet aan gedacht om die auto te noemen in het proces-verbaal, maar weet na de aanwijzing van zijn collega een gedetailleerde beschrijving te geven van de auto, die zij zelf niet had kunnen geven (differentiatie: de collega heeft beschikking over informatie die zijn partner niet had). De informatie over de auto kan later tijdens het strafproces van belang blijken. Door gebruik te maken van hun transactief geheugen, kunnen agenten die overleggen zich dus – althans, dat is de theorie – meer herinneren dan als zij ieder apart een proces-verbaal opstellen.

In recent onderzoek naar overleg tijdens een gezamenlijk getuigenverhoor werden theaterbezoekers ondervraagd over een gewelddadige scène uit een toneelstuk dat zij een week eerder hadden gezien (Vredeveldt, Hildebrandt e.a., 2016) of over een gewelddadige scène uit een televisieserie (Vredeveldt, Groen e.a., 2016). Dat onderzoek vertoonde overeenkomsten met het huidige onderzoek (het gezamenlijk herinneren van een complexe gebeurtenis), maar ook verschillen (getuigenverhoor in plaats van processen-verbaal geschreven door agen-

ten). Uit dat onderzoek bleek geen collaborative inhibition. Er werd echter ook geen steun gevonden voor de voorspelling die voortvloeit uit de theorie van het transactief geheugen, dat getuigen zich samen meer zouden moeten herinneren dan apart. In beide onderzoeken werd gevonden dat twee getuigen die overlegden zich ongeveer evenveel herinnerden als getuigen die niet overlegden.

Tot nu toe werd in slechts één studie, uitgevoerd in Groot-Brittannië, het effect van overleg tussen politieagenten onderzocht (Hope, Gabbert & Fraser, 2013). In die studie moest iedere agent een eigen verklaring schrijven over een bijgewoond incident. Sommige agenten mochten tijdens het schrijven van hun verklaring het incident bespreken met collega's, in groepen van vier tot zes, terwijl dat andere agenten niet was toegestaan. De onderzoekers vonden geen verschil in hoeveelheid gerapporteerde informatie tussen de twee groepen. In het Britse onderzoek schreef iedere agent echter zijn eigen verklaring, terwijl processen-verbaal in de Nederlandse praktijk geregeld gezamenlijk worden opgesteld. Het verschil tussen individueel en gezamenlijk opgestelde rapportages komt wel aan bod in het huidige onderzoek.

Gebaseerd op de literatuur is het lastig om voorspellingen te doen over de invloed van overleg op de volledigheid van het proces-verbaal. Aan de ene kant voorspelt de theorie van het transactief geheugen dat partners elkaar aanwijzingen kunnen geven waardoor zij zich nieuwe informatie herinneren die geen van beiden zich individueel zou hebben herinnerd, zoals de beschrijving van de auto in het bovengenoemde voorbeeld. Aan de andere kant vinden onderzoekers keer op keer dat partners die samenwerken zich samen minder herinneren dan partners die individueel werken. Twee recente onderzoeken naar gezamenlijk getuigenverhoor vonden noch een toename noch een afname in de volledigheid als gevolg van overleg. Gezien de talloze onderzoeken die het collaborative inhibition-effect bevestigen, was onze verwachting echter dat een proces-verbaal dat door twee agenten gezamenlijk is opgesteld minder informatie zou bevatten dan twee individueel opgestelde processen-verbaal bij elkaar opgeteld.

2.2 Accuratesse

Het is natuurlijk niet alleen belangrijk dat het proces-verbaal zo veel mogelijk informatie over het incident bevat, maar ook dat die informatie zo accuraat mogelijk is. Het begrip 'accuratesse' wordt in de wetenschappelijke literatuur gebruikt voor het percentage van de gerapporteerde informatie dat juist is (zie bijvoorbeeld Smeets, Candel & Merckelbach, 2004; Vredevelde & Sauer, 2015).

Als een proces-verbaal 100 gegevens bevat waarvan er 90 kloppen en 10 fout zijn, dan is de accuratesse van het proces-verbaal dus 90% en het percentage fouten 10%.

De invloed van overleg op de accuratesse van herinneringen is vooral onderzocht in de context van het geheugen van ooggetuigen. Veel onderzoek heeft laten zien dat getuigen elkaars geheugen in negatieve zin kunnen beïnvloeden, door elkaars fouten over te nemen (zie bijvoorbeeld Gabbert, Memon & Wright, 2006; Roediger, Meade & Bergman, 2001). Wij hebben geen reden om aan te nemen dat politieagenten daarin zouden verschillen van andere getuigen. Ook politieagenten kunnen elkaars fouten overnemen. Net als bij getuigen het geval is, zou het voeren van overleg tussen politieagenten derhalve nadelige gevolgen kunnen hebben voor de accuratesse van hun verklaring.

Als agenten tijdens een overleg informatie van elkaar overnemen – ongeacht of die informatie juist of onjuist is –, kan sprake zijn van bronverwarring: de agent denkt dat hij een bepaald gegeven zelf heeft waargenomen, terwijl hij het in werkelijkheid slechts van zijn collega heeft gehoord (Johnson, Hashtroudi & Lindsay, 1993). Bronverwarring kan tot gevolg hebben dat de verbalisanten in een proces-verbaal vermelden dat zij beiden iets hebben waargenomen, terwijl die informatie eigenlijk afkomstig was van slechts één verbalisant. Achteraf kan dan moeilijk worden vastgesteld uit welke bron de informatie daadwerkelijk is gekomen.

Tijdens het overleggen over een meegemaakt incident kunnen getuigen niet alleen elkaars fouten overnemen, ze kunnen ook samen een verhaal creëren over wat er is gebeurd. Dat wordt *collaborative storytelling* genoemd (Wagenaar & Crombag, 2005). Het gezamenlijk creëren van een verhaal over het gebeurde komt vooral voor na gebeurtenissen die op meerdere manieren kunnen worden geïnterpreteerd. Wagenaar en Crombag geven in dat verband het voorbeeld van een artiest die zijn naaktmodellen aanraakt, waarbij het voor de modellen niet meteen duidelijk is of zij dat gedrag moeten interpreteren als seksueel misbruik of niet. In het geval van agenten zou het bijvoorbeeld kunnen gaan om een hoogst emotionele en hectische situatie waarin zij niet precies hebben kunnen registreren wat er gebeurde (zie ook Nieuwenhuys, Cañal-Bruland & Oudejans, 2012; Renden e.a., 2014). Het is mogelijk dat agenten tijdens het overleg de gaten in hun gezamenlijke verhaal opvullen met logische gevolgtrekkingen, met een coherent verhaal als resultaat dat geen weergave hoeft te zijn van wat er daadwerkelijk is gebeurd.

Het probleem met de meeste onderzoeken naar sociale beïnvloeding van getuigen is dat daarin vrijwel altijd sprake is van een kunstmatige onderzoeksopzet, waarin een handlanger van de onderzoeker opzettelijk foutieve informa-

tie aan de getuige verstrekt. Dat is niet vergelijkbaar met besprekingen waarin beide personen zich inzetten om juiste informatie te rapporteren, zoals (waarschijnlijk) het geval is bij twee opsporingsambtenaren die samen een proces-verbaal opstellen. Het is goed mogelijk dat in die situatie eventuele fouten juist gecorrigeerd worden door de gesprekspartner. Een paar recente onderzoeken hebben laten zien dat personen die zijn geïnstrueerd om tot overeenstemming te komen inderdaad elkaars fouten corrigeren (Harris, Barnier & Sutton, 2012; Wessel, Zandstra, Hengeveld & Moulds, 2015). Ook uit het eerder beschreven onderzoek naar overleg tijdens een gezamenlijk getuigenverhoor bleek dat paren die overlegden beduidend minder fouten maakten dan paren die niet overlegden (Vredeveldt, Groen e.a., 2016; Vredeveldt, Hildebrandt e.a., 2016).

In het reeds eerder aangehaalde onderzoek van Hope en collega's (2013) werd geen verschil in accuratesse gevonden tussen verklaringen van overleggende en niet-overleggende groepen agenten. Het is echter de vraag of dat resultaat niet is gekleurd door het feit dat agenten in hun onderzoek geen overeenstemming hoefden te bereiken over wat zij in hun verklaringen opnamen: iedere agent schreef een eigen individuele verklaring. Dat is een relevante vraag in de Nederlandse context, omdat opsporingsambtenaren in Nederland die samen een proces-verbaal schrijven het vaak samen eens worden over wat er in het proces-verbaal wordt opgenomen. Uit het reeds besproken onderzoek naar consensus-overleg blijkt dat groepen die tot overeenstemming moeten komen, geneigd zijn om elkaars fouten te corrigeren (Harris e.a., 2012; Wessel e.a., 2015). Daarom verwachtten wij dat gezamenlijk opgestelde processen-verbaal in ons onderzoek accurater zouden zijn dan individueel opgestelde processen-verbaal.

2.3 Vastleggen van de eigen herinneringen

Uit de voorgaande bespreking blijkt dat overleg tussen opsporingsambtenaren zowel voor- als nadelen zou kunnen hebben voor de volledigheid en accuratesse van de informatie in het proces-verbaal. Wat betreft volledigheid: aan de ene kant kunnen personen elkaars herinneringsproces verstoren, maar aan de andere kant kunnen ze elkaar ook nuttige aanwijzingen geven, waardoor zij zich uiteindelijk nieuwe informatie herinneren. Wat betreft accuratesse: aan de ene kant bestaat het gevaar dat personen elkaars geheugenfouten overnemen, maar aan de andere kant kunnen zij ook elkaars fouten corrigeren. Dat laatste lijkt vooral waarschijnlijk als ze geïnstrueerd zijn om consensus te bereiken. De hamvraag is of er een manier is om de voordelen van gezamenlijke herinne-

ringsprocessen (geven van nuttige aanwijzingen, corrigeren) optimaal te benutten en tegelijkertijd de nadelen (verstoring herinneringsproces, overnemen van fouten) zo veel mogelijk te beperken.

Eén manier waarop de potentiële nadelen van overleg zo veel mogelijk zouden kunnen worden beperkt, is door agenten eerst individueel een proces-verbaal te laten opstellen voordat zij gezamenlijk een proces-verbaal opstellen. Onderzoek laat zien dat het schriftelijk vastleggen van herinneringen over een gebeurtenis ervoor kan zorgen dat die herinneringen beschermd worden tegen latere beïnvloeding (Gabbert, Hope, Fisher & Jamieson, 2012). De Nederlandse politie maakte al gebruik van die kennis bij het introduceren van de Zelfrapportage voor Getuigen, die getuigen de kans geeft om onmiddellijk na het incident hun herinneringen op te schrijven (zie Krix, Sauerland & Schreuder, 2013). Als agenten voorafgaand aan het overleg al hebben nagedacht over het incident en hebben opgeschreven wat zij zich herinneren, dan zullen zij eerder geneigd zijn om eventuele tegenstrijdigheden tussen hun herinneringen tijdens het overleg te ontdekken en te bespreken. Dat vermindert het risico dat de fouten van de één ongemerkt de herinnering van de ander binnensluipen. Wij verwachtten derhalve dat het vastleggen van de eigen herinnering voorafgaand aan het overleg de accuratesse van het gezamenlijk proces-verbaal zou verbeteren.

Naast het vastleggen van de eigen herinnering, zou een uitdraai van het individuele proces-verbaal tijdens het daaropvolgende overleg ook kunnen dienen als geheugensteun, om verstoring van het herinneringsproces te beperken (Basden e.a., 1997). In het voorbeeld dat wij eerder gaven, is het bijvoorbeeld mogelijk dat de agente tijdens het overleg vergeet om aan haar collega te vragen om de auto die buiten stond te beschrijven. Als zij de auto echter wel noemde in het proces-verbaal dat zij individueel opstelde voorafgaand aan het overleg, dan zou een uitdraai van dat proces-verbaal tijdens het overleg haar eraan kunnen helpen herinneren om de auto ter sprake te brengen. Wij verwachtten dan ook dat het individueel opstellen van processen-verbaal voorafgaand aan het overleg (en het gebruik van die processen-verbaal tijdens het overleg) niet alleen de accuratesse, maar ook de volledigheid van het gezamenlijk proces-verbaal ten goede zou komen.

2.4 Geheugenstrategieën

Tot nu toe hebben wij het uitsluitend gehad over vergelijkingen tussen gemiddelden, zoals de gemiddelde hoeveelheid informatie gerapporteerd door twee

agenten die samen een proces-verbaal opstellen, vergeleken met de gemiddelde hoeveelheid informatie gerapporteerd door twee agenten die ieder apart een proces-verbaal opstellen. Geheugenonderzoekers van de Macquarie Universiteit in Australië hebben recentelijk benadrukt hoe belangrijk het is om niet uitsluitend naar gemiddelden te kijken bij het beoordelen van gezamenlijke geheugenprestaties (zie Harris, Keil, Sutton, Barnier & McIlwain, 2011; Morris, Barnier & Harris, 2015). In hun onderzoeken vonden zij namelijk dat sommige koppels elkaars herinneringsprocessen faciliteren, terwijl andere koppels elkaars herinneringsprocessen juist verstoren. Wanneer men uitsluitend naar de gemiddelde prestatie van koppels kijkt, zou geconcludeerd kunnen worden dat overleg geen invloed heeft op geheugenrapportages. Onderwerpt men de resultaten echter aan nader onderzoek, dan blijkt dat de invloed van overleg op rapportages afhangt van de strategieën die partners gebruiken tijdens het overleg. In ons onderzoek analyseerden wij daarom ook het soort strategieën dat de overleggende agenten gebruikten. Vervolgens onderzochten we of koppels die bepaalde strategieën gebruikten tijdens het overleg meer volledige of meer accurate gezamenlijke processen-verbaal schreven dan koppels die andere strategieën gebruikten.

Dat de gebruikte strategieën van invloed zijn op de volledigheid van geheugenrapportages, volgt bijvoorbeeld uit het onderzoek van Harris en collega's (2011). Zij onderzochten de rol van gezamenlijke geheugenstrategieën tijdens het overleg tussen echtelieden van oudere echtparen die rapporteerden over belangrijke gebeurtenissen in hun leven. Omdat de onderzoekers niet wisten hoe die gebeurtenissen waren verlopen, konden zij de accuratesse van de herinneringen niet beoordelen. Zij konden alleen kijken naar de hoeveelheid informatie die de echtelieden rapporteerden. Uit het onderzoek bleek dat echtelieden die elkaar aanwijzingen gaven en elkaars opmerkingen herhaalden en daarop voortborduurden, zich meer herinnerden als zij samen rapporteerden dan als zij allebei apart rapporteerden. Echtparen die een expert aanwezen, die elkaar steeds corrigeerden, die het regelmatig oneens waren over de te volgen strategie en die vaak van het onderwerp afweken in hun discussies, herinnerden zich daarentegen juist meer als zij allebei apart rapporteerden.

In eerder onderzoek naar overleg tussen getuigen vertelden de deelnemers over scènes uit een televisieserie of uit een theatervoorstelling die was vastgelegd op video (Vredeveldt, Groen e.a., 2016; Vredeveldt, Hildebrandt e.a., 2016). Het voordeel van die aanpak boven die van Harris en collega's was dat de onderzoekers precies wisten wat zich had afgespeeld tijdens de betreffende scènes. Zij konden dus ook de invloed van geheugenstrategieën op de accuratesse van geheugenrapportages beoordelen. Beide onderzoeken van Vredeveldt

en collega's lieten zien dat bepaalde strategieën bij elkaar horen, in de zin dat ze vaak in hetzelfde overleg voorkomen en samen één communicatiestijl vormen. Uit het onderzoek kwamen twee communicatiestijlen naar voren. De eerste stijl behelst strategieën die focussen op de inhoud van hetgeen dat moet worden beschreven, oftewel op wat getuigen hebben waargenomen: *inhoudsgeoriënteerde interactie*. Kenmerken van die stijl zijn het erkennen, herhalen en herformuleren van elkaars bijdragen en daarop uitweiden met nieuwe informatie. De inhoudsgeoriënteerde communicatiestijl had geen invloed op de accuratesse van getuigenrapportages, maar bleek wel significant samen te hangen met de volledigheid van de rapportages. Met andere woorden, paren die elkaars bijdragen bevestigden, herhaalden en herformuleerden en daarop uitweidden, herinnerden zich significant meer informatie over de scène dan paren die dat niet deden.

De tweede stijl die uit het onderzoek van Vredeveldt en collega's naar voren kwam, behelst een relatief breed scala aan strategieën die gemeen hebben dat zij zich richten op het proces van het gezamenlijk herinneren: *procesgeoriënteerde interactie*. Bij deze stijl hoort het geven van succesvolle en mislukte aanwijzingen, het hebben van onenigheid, het uitleggen van de eigen bijdragen aan de partner en uitspraken over het opnieuw herinneren van informatie na een opmerking van de partner. De procesgeoriënteerde communicatiestijl bleek niet significant samen te hangen met de accuratesse of volledigheid van getuigenrapportages.

Er zijn aanwijzingen dat overleg meer nut heeft voor deskundigen dan voor leken. Meade, Nokes en Morrow (2009) onderzochten de invloed van overleg op geheugenrapportages over bestudeerde vluchtscenario's voor vliegtuigen. De onderzochte paren bestonden uit ervaren piloten, piloten in opleiding en leken. Leken en piloten in opleiding verstoorden elkaars herinneringsprocessen, terwijl ervaren piloten elkaars herinneringsprocessen juist bevorderden. Uit analyses van het overleg bleek dat ervaren piloten tijdens de bespreking van het vluchtscenario vaker elkaars opmerkingen herhaalden en herformuleerden en elkaars bijdragen aanvulden met nieuwe informatie. Met het oog op de resultaten waaruit blijkt dat expertise een rol speelt in overlegsituaties, is het extra interessant om de invloed van overleg te bestuderen in een andere groep deskundigen, te weten opsporingsambtenaren.

In hun onderzoek naar overleg tussen agenten analyseerden Hope en collega's (2013) niet de geheugenstrategieën die de groepen agenten gebruikten tijdens hun overleg. Het is derhalve mogelijk dat in hun onderzoek geen effect van overleg werd gevonden, omdat sommige groepen agenten elkaar hielpen, terwijl andere groepen elkaar juist hinderden – naar voorbeeld van voornoemd onderzoek met echtparen (Harris e.a., 2011), ooggetuigen (Vredeveldt,

Groen e.a., 2016; Vredevelde, Hildebrandt e.a., 2016) en piloten (Meade e.a., 2009). Op basis van eerder onderzoek naar geheugenstrategieën, verwachtten wij dat het herhalen, herformuleren en voortborduren op elkaars bijdragen de effectiviteit van het overleg in ons onderzoek ten goede zou komen.

2.5 Vraagstelling

Het doel van dit onderzoek was om meer inzicht te krijgen in de invloed van overleg tijdens het opstellen van processen-verbaal van bevindingen. Hieronder vatten wij de hoofd- en deelvragen van het onderzoek samen.

Hoofdvraag

Wat zijn de voor- en nadelen van het gezamenlijk opstellen van een proces-verbaal van bevindingen?

Deelvraag 1: Samen of apart

Is de informatie in twee processen-verbaal die afzonderlijk van elkaar zijn opgesteld (a) vollediger en/of (b) accurater dan de informatie in één proces-verbaal dat gezamenlijk is opgesteld door twee agenten?

Deelvraag 2: Vastleggen van de eigen herinneringen

Is het gezamenlijk opgestelde proces-verbaal (a) vollediger en/of (b) accurater als de agenten eerst apart hun herinneringen hebben vastgelegd in een individueel proces-verbaal?

Deelvraag 3: Geheugenstrategieën

Hoe beïnvloeden geheugenstrategieën tijdens het overleg de volledigheid en accuratesse van het gezamenlijk opgestelde proces-verbaal?

Pilotonderzoek

We hebben eerst een pilotstudie uitgevoerd met burgers als deelnemers, voordat we het hoofdonderzoek uitvoerden met politieagenten. Het doel daarvan was om de onderzoeksopzet en -materialen te testen en een eerste idee te krijgen van de te verwachten resultaten. Voor het pilotonderzoek analyseerden wij de inhoud van de processen-verbaal (ter beantwoording van deelvragen 1 en 2), maar niet de inhoud van het overleg (deelvraag 3). Vanwege het geringe aantal deelnemers in het pilotonderzoek kwam deelvraag 3 pas aan bod in het hoofdonderzoek.

3.1 Methoden

3.1.1 Deelnemers en onderzoeksopzet

Veertig burgers namen deel aan het pilotonderzoek. Omdat twee van hen de acteurs in de film hadden herkend (zie §3.1.2), werden hun resultaten niet meegenomen in de analyses. Onder de overgebleven 38 deelnemers (31 vrouwen) bevonden zich 32 studenten en zes werkende mensen. Hun leeftijd varieerde van 18 tot 63 jaar oud ($M = 26$ jaar, $SD = 14$ jaar).¹ Onder de deelnemers werd een VVV-bon ter waarde van €50 verloot.

Alle deelnemers werden opgedeeld in paren. Deelnemers die zich gezamenlijk hadden opgegeven, vormden automatisch een paar. Deelnemers die zich individueel hadden opgegeven, werden toegewezen aan een partner die op hetzelfde tijdstip deelnam. Van de 19 koppels bestonden er zes uit vrienden, vijf uit romantische partners, vier uit kennissen, drie uit vreemden en één uit zussen. De partners kenden elkaar tussen de 0 en 36 jaar ($M = 6$ jaar, $SD = 11$ jaar).

Ieder paar werd willekeurig ingedeeld in een van de twee experimentele groepen (zie tabel 3.1). De tien paren ingedeeld in Groep 1 schreven eerst indi-

¹ De afkorting *M* staat voor *Mean* oftewel gemiddelde. De afkorting *SD* staat voor *Standard Deviation* oftewel standaardafwijking, die een schatting geeft van de spreiding van waarden in een populatie.

vidueel een proces-verbaal en vervolgens gezamenlijk. De negen paren in Groep 2 schreven eerst gezamenlijk een proces-verbaal en vervolgens individueel. Eén paar in Groep 2 kon hun deelname niet afmaken en schreef daarom alleen een gezamenlijk proces-verbaal.

Tabel 3.1: Schematisch overzicht van de onderzoeksopzet en het aantal verzamelde processen-verbaal in het pilotonderzoek, ingedeeld per experimentele groep

	Eerste proces-verbaal	Tweede proces-verbaal
Groep 1	Individueel: 20	Gezamenlijk: 10
Groep 2	Gezamenlijk: 9	Individueel: ² 16

Om deelvraag 1 te beantwoorden vergeleken wij de volledigheid en accuratesse van de eerste processen-verbaal uit Groep 1 (de optelsom van twee individueel opgestelde processen-verbaal) met die uit Groep 2 (één gezamenlijk opgesteld proces-verbaal). Om deelvraag 2 te beantwoorden vergeleken wij de gezamenlijk opgestelde processen-verbaal uit Groep 2 (meteen opgesteld) met die uit Groep 1 (opgesteld na het vastleggen van de eigen herinneringen in een individueel proces-verbaal). Zoals gezegd, kwam deelvraag 3 pas aan bod in het hoofdonderzoek.

3.1.2 Gefilmd incident

Deelnemers bekeken een videofragment van ongeveer viereenhalve minuut waarop een aanhouding te zien was. De video is in 2015 speciaal voor dit project gemaakt door twee scriptiestudenten, Carla Vinke en Inger van Boeijen. Op de video was te zien hoe twee politieagenten (gespeeld door amateurs) reageerden op een oproep van de meldkamer over vermoedens van huiselijk geweld bij de burens. De agenten liepen naar het betreffende huis, zagen door

2 Vanuit praktisch opzicht is dit tweede individueel opgestelde proces-verbaal niet zo interessant, aangezien de bevindingen uiteindelijk toch zullen moeten worden beschreven in een geïntegreerd proces-verbaal. Het opnemen van het tweede individueel opgestelde proces-verbaal in de onderzoeksopzet bood echter wel de mogelijkheid om een theoretische vraag te beantwoorden, namelijk: heeft overleg tussen agenten gevolgen voor hun eigen herinneringen na afloop van het overleg? Eerder onderzoek toonde aan dat overleg bij het herinneren van woorden geen nieuwe informatie oplevert *tijdens* het overleg, maar wel resulteert in hogere scores op een individuele vervolgttest (Rajaram & Pereira-Pasarin, 2010).

het raam dat een man een vrouw bedreigde met een mes en betraden het huis. De vrouw had een blauw oog. De agenten brachten eerst de vrouw in veiligheid. Toen zij vervolgens probeerden de man aan te houden, bedreigde hij hen met een mes. Een van de agenten richtte een pistool op hem en beval hem om het mes te laten vallen. De man gehoorzaamde, waarop hij werd geboeid en afgevoerd. De video werd geschoten vanuit het perspectief van een van de agenten, met behulp van een GoPro Hero 3 die op borsthoogte werd vastgehouden.

3.1.3 Procedure

Bij aankomst lazen deelnemers een informatieformulier waarin de onderzoeksprocedure werd uitgelegd. Op het formulier stond dat het doel van het onderzoek was om meer inzicht te krijgen in ‘factoren die een rol spelen bij het opstellen van een proces-verbaal van bevindingen’. Deelnemers werden van tevoren niet geïnformeerd dat wij geïnteresseerd waren in de invloed van overleg tijdens het opstellen van het proces-verbaal, om zo veel mogelijk te voorkomen dat hun gedrag daardoor werd beïnvloed. Na het lezen van de informatie ondertekenden de deelnemers het formulier over hun vrijwillige deelname aan het onderzoek. Vervolgens werden zij verzocht om tot nader order niet meer met elkaar te praten en werd hun de video getoond.

Na het bekijken van de video werden de deelnemers ieder aan een andere tafel gezet en verzocht om even iets anders te doen: zij werkten vijf minuten aan een woordzoeker.³ Na die vijf minuten kregen deelnemers een instructieformulier waarop stond uitgelegd hoe zij het beste een proces-verbaal konden schrijven. Het advies was gebaseerd op het boek van Huisman, Pranger en Steenwinkel (2007) en beschreef het rijtje ‘Gouden W’s’: wie, wat, waar, wanneer, welke wijze (hoe) en waarmee. De deelnemers mochten het advies rustig doorlezen en mochten het instructieformulier erbij houden bij het opstellen van het proces-verbaal.

Deelnemers typten vervolgens twee processen-verbaal over hun waarnemingen van het gefilmde incident, één individueel (ieder apart aan een eigen computer) en één gezamenlijk (samen aan één computer). De volgorde van die

3 Een dergelijke taak is gebruikelijk in experimenteel onderzoek en dient als afleiding zodat deelnemers bij de daaropvolgende herinneringstaak geen gebruik kunnen maken van de kortetermijnopslag in hun geheugen. In de praktijk kunnen getuigen of verbalisanten bij het rapporteren over een incident immers ook geen gebruik maken van het beeld dat kort na de waarneming nog op het netvlies staat.

processen-verbaal werd bepaald door de experimentele groep waarin de paren waren ingedeeld (zie tabel 3.1). Meteen na het opstellen van ieder proces-verbaal werd elke deelnemer apart gevraagd hoe zeker hij was over de gerapporteerde informatie ('Hoeveel procent van de informatie die u heeft gegeven is juist, denkt u?').

Tijdens het opstellen van het gezamenlijk proces-verbaal hadden beide deelnemers een koptelefoon rond hun nek met daaraan een microfoon, waarmee hun overleg werd opgenomen met behulp van een laptop. Tijdens het schrijven van het gezamenlijk proces-verbaal mochten deelnemers uit Groep 1 een geprinte versie raadplegen van het proces-verbaal dat zij eerder individueel hadden opgesteld.⁴ Daarbij werd hun verteld dat het niet de bedoeling was dat zij de informatie uit dat rapport kopieerden, maar dat zij het mochten raadplegen om te controleren of ze niets waren vergeten. Voordat zij het gezamenlijk proces-verbaal opstelden, kregen de deelnemers de instructie dat ze uiteindelijk samen één proces-verbaal moesten inleveren en derhalve tot overeenstemming moesten komen over wat er in dat proces-verbaal werd opgenomen.

Aan het eind van de sessie vulden deelnemers een vragenlijst in waarin zij achtergrondinformatie over zichzelf verstrekten (leeftijd en geslacht) en vragen beantwoordden over de relatie met hun partner in het onderzoek, zoals het type en de duur van de relatie en hoe vaak de partners elkaar zagen. Tot slot gaven zij een beoordeling van hun partner: hoe aardig, zelfverzekerd, geloofwaardig en accuraat ze hun partner vonden, zowel in absolute termen als in vergelijking met zichzelf.⁵

3.1.4 Coderen van de processen-verbaal

De informatie in ieder proces-verbaal werd gecodeerd door een codeur die niet wist of het proces-verbaal door deelnemers uit Groep 1 of Groep 2 was opgesteld. Op basis van de video werd een codeerschema gemaakt van de gegevens in het incident, dat tijdens het coderen werd aangevuld met nieuwe informatie

4 Deelnemers in Groep 2 mochten tijdens het individueel opstellen van hun tweede proces-verbaal geen geprinte versie van het eerder opgestelde gezamenlijke proces-verbaal erbij houden. Bij het proefdraaien was namelijk gebleken dat de deelnemers dan, ondanks de instructies, simpelweg hun gezamenlijk proces-verbaal gingen overtypen (dat gebeurde niet wanneer deelnemers in Groep 1 hun individuele proces-verbaal erbij hielden tijdens het opstellen van het gezamenlijk proces-verbaal).

5 Die beoordeling maakte onderdeel uit van de scriptie van een van de scriptiestudenten, maar zal in dit rapport verder niet worden besproken.

die uit de processen-verbaal naar voren kwam. Het definitieve codeerschema bevatte 509 gegevens over het gefilmde incident. Ieder gegeven in het proces-verbaal werd met behulp van het codeerschema gecodeerd als correct (bijvoorbeeld: 'hij had bruin haar'), incorrect (bijvoorbeeld 'hij had blond haar') of subjectief (bijvoorbeeld 'hij was lelijk').

Dertig processen-verbaal van tien willekeurig geselecteerde paren werden gecodeerd door beide codeurs, zodat kon worden beoordeeld of de codes van beide codeurs voldoende consistent waren. De codeurs waren het over 95% van de gegevens met elkaar eens ($K = ,85, p < ,001$). De gegevens met afwijkende codes werden door de codeurs besproken en voorzien van een definitieve code voor de vervolganalyse.

3.2 Resultaten

Het hoofddoel van het pilotonderzoek was om de onderzoeksopzet en -procedure te testen en waar nodig aan te passen. Daarnaast analyseerden wij de inhoud van de processen-verbaal die we hadden verzameld, voor een eerste indruk van de invloed van overleg op de inhoud van het proces-verbaal. Hieronder presenteren wij de resultaten van het pilotonderzoek met betrekking tot deelvraag 1 en 2.

3.2.1 Deelvraag 1: Samen of apart

Voor deelvraag 1 onderzochten we alleen de processen-verbaal die als eerste over het incident waren opgesteld. Deelnemers uit Groep 1 hadden dat proces-verbaal allebei apart opgesteld en deelnemers uit Groep 2 hadden het samen geschreven. Voor Groep 1 telden we alle correcte, incorrecte en subjectieve gegevens die de twee deelnemers ieder in hun eigen proces-verbaal hadden opgeschreven bij elkaar op. De gegevens die werden gerapporteerd door beide deelnemers werden uiteraard niet tweemaal geteld. Het aantal unieke gegevens in de twee individuele processen-verbaal uit Groep 1 werd vergeleken met het aantal gegevens in het gezamenlijk proces-verbaal uit Groep 2.

We onderzochten eerst de volledigheid van de informatie in de eerste processen-verbaal (deelvraag 1a). In de optelsom van individuele processen-verbaal werden gemiddeld 172 gegevens genoemd ($SD = 44$), vergeleken met slechts 124 gegevens in het gezamenlijk proces-verbaal ($SD = 37$). Twee indivi-

duel opgestelde processen-verbaal bevatten derhalve significant meer informatie dan één gezamenlijk opgesteld proces-verbaal.⁶

Het proces-verbaal moet niet alleen zo volledig mogelijk zijn, maar ook zo min mogelijk fouten bevatten. We berekenden daarom hoeveel procent van de gerapporteerde informatie in de eerste processen-verbaal onjuist was (deelvraag 1b). In de optelsom van de individuele processen-verbaal was 9,7% van de informatie onjuist ($SD = 2,1\%$), terwijl in het gezamenlijke proces-verbaal slechts 6,4% van de informatie onjuist was ($SD = 3,0\%$). Het verschil tussen de experimentele groepen was te groot om aan toeval toe te schrijven: het was statistisch significant.⁷

Samengevat bleek uit onze resultaten dat deelnemers die na het incident gezamenlijk één proces-verbaal opstelden samen 28% minder informatie rapporteerden dan deelnemers die ieder apart een proces-verbaal opstelden (deelvraag 1a). Het percentage fouten in het gezamenlijk proces-verbaal lag echter ook 34% lager dan in de individuele processen-verbaal (deelvraag 1b). Gezamenlijk opgestelde processen-verbaal scoorden – in vergelijking met individueel opgestelde processen-verbaal – dus minder goed op volledigheid, maar beter op accuratesse.

3.2.2 Deelvraag 2: Vastleggen van de eigen herinneringen

Om deelvraag 2 te beantwoorden, onderzochten we de invloed van het vastleggen van de eigen herinneringen in een individueel proces-verbaal voorafgaand aan het opstellen van een gezamenlijk proces-verbaal op de volledigheid en juistheid van de informatie in het gezamenlijk proces-verbaal. Daarvoor vergeleken we het gezamenlijk proces-verbaal dat meteen na het incident werd opgesteld (afkomstig uit Groep 2) met het gezamenlijk proces-verbaal dat pas werd opgesteld nadat de deelnemers eerst ieder hun eigen proces-verbaal hadden geschreven (afkomstig uit Groep 1).

We onderzochten eerst de volledigheid van de gezamenlijke processen-verbaal (deelvraag 2a). Het gezamenlijk proces-verbaal dat meteen na het incident werd opgesteld bevatte gemiddeld 124 gegevens ($SD = 37$). Het gezamenlijk proces-verbaal dat pas na het schrijven van een individueel proces-verbaal werd opgesteld, bevatte 140 gegevens ($SD = 40$). Het verschil was niet statis-

6 $t(17) = 2,54; p = ,021; d = -1,12; 95\% \text{ CI } [-2,13; -0,17]$.

7 $t(17) = -2,83; p = ,012; d = -1,28; 95\% \text{ CI } [-2,27; -0,27]$.

tisch significant.⁸ Het verschil tussen de twee groepen zou dus kunnen worden verklaard door toeval.

Vervolgens onderzochten we hoeveel procent van de informatie in de processen-verbaal onjuist was (deelvraag 2b). In het gezamenlijk proces-verbaal dat meteen na het incident werd opgesteld, was 6,4% van de informatie onjuist ($SD = 3,0\%$). In het gezamenlijk proces-verbaal dat werd opgesteld nadat de deelnemers eerst ieder apart een proces-verbaal hadden geschreven, was 7,5% van de informatie onjuist ($SD = 3,2\%$). Ook dat verschil was niet statistisch significant.⁹

Samengevat vonden we dus dat het vastleggen van de eigen herinneringen in een individueel proces-verbaal geen significante invloed had op de volledigheid of accuratesse van het daaropvolgende gezamenlijke proces-verbaal.

3.3 Discussie

Uit het pilotonderzoek bleek dat twee deelnemers die samen een proces-verbaal opstelden significant minder informatie rapporteerden dan twee deelnemers die allebei apart een proces-verbaal opstelden. De informatie die de overleggende deelnemers rapporteerden bevatte echter wel beduidend minder fouten. Overleg tijdens het opstellen van het proces-verbaal verminderde dus de volledigheid van het proces-verbaal, maar verlaagde ook het percentage fouten in het proces-verbaal. Het individueel vastleggen van de eigen herinneringen in een individueel proces-verbaal voorafgaand aan het overleg had geen significante invloed op de volledigheid of accuratesse van het gezamenlijk proces-verbaal.

Aan de resultaten van het pilotonderzoek kunnen geen vergaande conclusies worden verbonden. Daarvoor zijn minstens drie redenen te geven. Ten eerste was de steekproef te klein (19 paren) om conclusies te trekken over het uitblijven van effecten. In een dergelijke kleine steekproef moet een effect erg groot zijn om het conventionele niveau van statistische significantie te behalen. Het is dus goed mogelijk dat de invloed van het vastleggen van de eigen herinneringen wel naar voren komt in een grotere steekproef. Het feit dat wij ondanks de kleine steekproef toch significante verschillen vonden tussen koppels die het eerste proces-verbaal individueel opstelden en koppels die het gezamenlijk opstelden, is te danken aan de grootte van die effecten. We vonden een aanzien-

⁸ $t(17) = 0,93; p = ,365; d = 0,43; 95\% \text{ CI } [-0,49; 1,33]$.

⁹ $t(17) = 0,75; p = ,462; d = 0,31; 95\% \text{ CI } [-0,60; 1,21]$.

lijk verschil in volledigheid (28% minder informatie in het gezamenlijk proces-verbaal) en in het percentage fouten (dat lag 34% lager in het gezamenlijk proces-verbaal).

Een tweede tekortkoming van het onderzoek is dat de deelnemers studenten waren die geen ervaring hadden met het schrijven van processen-verbaal. Het gebrek aan ervaring van de deelnemers maakt het moeilijk om de resultaten van het pilotonderzoek te generaliseren naar de politiepraktijk, des te meer omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat expertise een belangrijke rol kan spelen in de effectiviteit van overleg. Meade en collega's (2009) vonden immers dat ervaren piloten elkaar hielpen zich meer te herinneren over bestudeerde vluchtscenario's, terwijl niet-piloten en piloten in opleiding elkaar juist hinderden bij het herinneringsproces.

Een derde tekortkoming van het onderzoek is dat de deelnemers een proces-verbaal schreven over een van tevoren gefilmd incident in plaats van over een incident dat zij zelf hadden meegemaakt, zoals het geval zou zijn voor politieagenten die een proces-verbaal schrijven over hun eigen waarnemingen. Mensen die een gebeurtenis live meemaken, richten hun aandacht op andere dingen en onthouden minder details dan mensen die dezelfde gebeurtenis op een video zien (Ihlebaek, Løve, Eilertsen & Magnussen, 2003). Dat komt waarschijnlijk doordat mensen die de gebeurtenis zelf meemaken een minder goed overzicht hebben op de situatie, meer bezig zijn met reageren op wat er gebeurt en zich minder bewust zijn van het belang om de informatie in hun geheugen op te slaan.

Door bovengenoemde tekortkomingen zijn de resultaten niet zonder meer te vertalen naar de context van de politiepraktijk, waarin het gaat om het schrijven van processen-verbaal. Het doel van het pilotonderzoek was ook slechts om de onderzoeksprocedure te testen en om een eerste idee te krijgen van de te verwachten resultaten. In het hoofdonderzoek zijn de tekortkomingen van het pilotonderzoek geadresseerd door een grotere steekproef te nemen, ervaren agenten te werven als deelnemers en de processen-verbaal te laten schrijven over een incident dat de deelnemers live hadden meegemaakt.

Hoofdonderzoek

Het hoofdonderzoek werd uitgevoerd met operationele politieagenten die het te beschrijven incident zelf ervoeren in een trainingssituatie. Voor dit onderzoek is toestemming verleend door de korpsleiding van de directie Operatiën, afdeling Kennis en Innovatie, van de Nationale Politie.

4.1 Methoden

4.1.1 Deelnemers en onderzoeksopzet

In totaal namen 86 politieagenten deel aan het hoofdonderzoek (11 vrouwen). Hun leeftijd varieerde van 24 tot 62 jaar ($M = 41$ jaar, $SD = 11$ jaar). De deelnemers waren gemiddeld 17 jaar in dienst bij de politie ($SD = 12$ jaar) en schreven gemiddeld ook al 17 jaar lang processen-verbaal ($SD = 12$ jaar). Zij schreven tussen de 0 en 50 processen-verbaal per maand, met een gemiddelde van 11 per maand ($SD = 11$).

Alle deelnemers werden opgedeeld in paren. Het verschil in ervaring met het schrijven van processen-verbaal tussen de leden van het paar varieerde van een half jaar tot 34 jaar, met een gemiddelde van 12 jaar ($SD = 11$ jaar). Twaalf paren bestonden uit deelnemers die elkaar nog niet kenden voorafgaand aan het onderzoek en 30 paren uit deelnemers die elkaar al wel kenden (één paar vulde die vraag niet in). De deelnemers die elkaar al kenden, kenden elkaar gemiddeld 8 jaar ($SD = 8$ jaar) en zagen elkaar regelmatig, met een gemiddelde score van 4,2 ($SD = 1,8$) op een schaal van 1 (zelden) tot 7 (heel vaak).

Voor aanvang van het experiment werd ieder paar willekeurig ingedeeld in een van de twee experimentele groepen (zie tabel 4.1). De 23 paren ingedeeld in Groep 1 stelden eerst individueel een proces-verbaal op en vervolgens gezamenlijk. De 20 paren in Groep 2 stelden eerst gezamenlijk een proces-verbaal op en vervolgens individueel. Twee paren in Groep 1 en twee paren in Groep 2 konden hun deelname niet afmaken en schreven daarom alleen het eerste proces-verbaal. Er waren geen statistisch significante verschillen tussen Groep 1 en

Groep 2 wat betreft de man-vrouwverdeling, leeftijd, jaren ervaring bij de politie, jaren ervaring met het schrijven van processen-verbaal of het aantal processen-verbaal per maand.¹⁰ Er waren ook geen significante verschillen tussen de groepen wat betreft het aantal paren dat elkaar al kende, hoe lang de partners elkaar al kenden, hoe vaak zij elkaar zagen of hoeveel zij verschilden in het aantal jaren ervaring met het schrijven van processen-verbaal.

Tabel 4.1: Schematisch overzicht van de onderzoeksopzet en het aantal verzamelde processen-verbaal in het hoofdonderzoek, ingedeeld per experimentele groep

	Eerste proces-verbaal	Tweede proces-verbaal
Groep 1	Individueel: 46	Gezamenlijk: 21
Groep 2	Gezamenlijk: 20	Individueel: 36

Om deelvraag 1 en 2 te beantwoorden, maakten wij dezelfde vergelijkingen als in het pilotonderzoek. Om deelvraag 3 te beantwoorden, analyseerden wij in beide groepen het overleg dat plaatsvond tijdens het opstellen van het gezamenlijk proces-verbaal.

4.1.2 Casustraining

Het hoofdonderzoek werd uitgevoerd in het kader van de Integrale Beroepsvaardigheidstraining (IBT) van de Nationale Politie. Het incident dat agenten in de processen-verbaal moesten beschrijven was een casustraining waarin zij moesten reageren op een melding over een verdacht persoon in een auto. Speciaal voor dit onderzoek, ontwikkelde IBT-docent Peter Harmusial het script voor de casus. Iedere casus werd uitgevoerd met een IBT-docent die instructies gaf via de portofoon en een andere persoon die de verdachte speelde. De agenten namen in tweetallen deel aan de casus.

Voor aanvang van de casus zorgde de IBT-docent ervoor dat iedere deelnemer beschikte over een oefenpistool, oefenpepperspray en handboeien, en dat ieder koppel ten minste één portofoon ter beschikking had. Vervolgens kregen

¹⁰ We wisten van tevoren niet welke deelnemers er zouden komen, dus het was onmogelijk om de paren in iedere groep te matchen op variabelen zoals leeftijd en jaren ervaring. Desalniettemin resulteerde onze willekeurige indeling in een evenredige verdeling m.b.t. die relevante variabelen.

de deelnemers de opdracht om de instructies via de portofoon te volgen. De IBT-docent speelde de meldkamer. Hij meldde over de portofoon dat er een melding was binnengekomen over een verdacht persoon in een auto die daar al een aantal uren stond. Op aanwijzing van de meldkamer ging het koppel agenten op weg naar die auto. De meldkamer verzocht hen vervolgens om het nummerbord door te geven zodat zij de auto konden natrekken. Uit de gegevens bleek dat de eigenaar van de auto een aantal niet-onherroepelijke (NOH) openstaande snelheidsboetes had. Enige tijd daarna, nadat de agenten de bestuurder hadden aangesproken, corrigeerde de meldkamer het eerdere bericht: de boetes waren toch onherroepelijk (OH) en de verdachte moest derhalve worden aangehouden. Bij die correctie werd doorgegeven dat de verdachte een week eerder betrokken was geweest bij een vechtpartij, waarbij messen en knuppels waren gebruikt. In de auto lag steeds een groot mes op een zichtbare plek, meestal in het zijvak van de autodeur aan de bestuurderskant. Het mes werd echter niet door ieder deelnemerskoppel opgemerkt.

Hoewel het script van de casus in grote lijnen overeenkwam voor alle deelnemende koppels, verschilde de precieze invulling van de casus van geval tot geval. Het onderzoek werd uitgevoerd op tien verschillende dagen op drie locaties (Almere, Leusden en Elst), met iedere dag weer andere IBT-docenten en personen die de verdachte speelden (elf verdachten in totaal), andere auto's en een andere plek voor het mes. Iedere casus verliep bovendien anders omdat de verdachte en de meldkamer inspeelden op de acties van de deelnemende agenten. In sommige gevallen hielden de agenten de verdachte vrijwel meteen aan; soms voerden de agenten juist lange gesprekken met de verdachte voordat zij hem aanhielden. Na de aanhouding of het verzoek om versterking te sturen, beëindigde de IBT-docent de casus.

Iedere casus werd gefilmd met twee camera's: een GoPro Hero, bevestigd op de borst van een van de deelnemende agenten, en een overzichtscamera, waarmee een lid van het onderzoeksteam achter de deelnemers aan liep. Daarnaast werd er ook een audio-opname gemaakt van de communicatie tussen politie-koppel en meldkamer.

4.1.3 Procedure

Bij aankomst op de trainingslocatie werden agenten geïnformeerd dat die dag een onderzoek zou plaatsvinden waaraan zij vrijwillig konden deelnemen. Hun werd verteld dat het onderzoek zou bestaan uit het uitvoeren van een

casustraining in tweetallen, waarna de agenten twee processen-verbaal over de casus zouden schrijven. Agenten werden geïnformeerd dat de casus zou worden opgenomen met behulp van videocamera's, maar dat de beelden uitsluitend door het onderzoeksteam zouden worden bekeken en dat de beelden slechts zouden worden gebruikt ter verificatie van wat er was gebeurd tijdens de casus – benadrukt werd dat niet werd beoogd om hun prestaties tijdens de casus te beoordelen. De agenten kregen te horen dat het doel van het onderzoek was om inzicht te verkrijgen in de invloed die verschillende werkwijzen hebben op de inhoud van het proces-verbaal. Agenten werden vooraf dus niet geïnformeerd over de rol van overleg in het onderzoek. Na de uitleg over het onderzoek en nadat zij in de gelegenheid waren gesteld om vragen te stellen, konden de agenten beslissen of zij wilden deelnemen. De agenten die daarmee instemden, ondertekenden vervolgens een toestemmingsverklaringsformulier waarin de aard, methode en doel van het onderzoek nogmaals werd beschreven. Daarin werd ook uitgelegd voor welke doeleinden de opnamen zouden worden gebruikt en hoe de anonimiteit van de deelnemers zou worden gewaarborgd.

Na deelname aan de casustraining werden de agenten begeleid (vijf minuten) naar het gebouw waar de processen-verbaal zouden worden opgesteld. Deelnemers kregen de instructie om niet met elkaar over de casus te praten, maar kregen vanwege trainingsdoeleinden wel wat feedback van de IBT-docent over hun handelen tijdens de casus. Het verdere verloop van het onderzoek was identiek aan het pilotonderzoek. Op de vragenlijst die deelnemers aan het eind van de sessie invulden, waren alleen nog wat vragen toegevoegd over het aantal jaren dat de deelnemer in dienst is bij de politie en in welke functie(s), het aantal jaren dat hij of zij ervaring heeft met het schrijven van processen-verbaal en het aantal processen-verbaal dat de deelnemer gemiddeld per maand schrijft.

4.1.4 Coderen van de processen-verbaal

Zoals gezegd, verliep geen casus precies hetzelfde. Die variatie maakte de onderzoeksopzet realistischer dan die van het pilotonderzoek, waarin gebruik werd gemaakt van een enkel incident dat vooraf was gefilmd, maar maakte het coderen van de processen-verbaal ook een stuk ingewikkelder en tijdrovender. Het was door de variatie namelijk niet mogelijk om een vast codeerschema te maken, zoals bij het pilotonderzoek wel kon. In het hoofdonderzoek werd de informatie in de processen-verbaal gecodeerd op basis van de video- en audio-

opname van iedere casus, de audio-opname van de portofoon, het signalement van de verdachte (verstrekt door de verdachte zelf) en foto's van de verdachte, de auto en de omgeving.

Alle 123 processen-verbaal in het hoofdonderzoek (zie tabel 4.1) werden gecodeerd door twee onafhankelijke codeurs, die niet wisten of het proces-verbaal uit Groep 1 of Groep 2 kwam. Net als in het pilotonderzoek codeerden zij de accuratesse van ieder gegeven in de processen-verbaal (correct, incorrect of subjectief). Daarnaast codeerden zij het soort gegeven: personen (bijvoorbeeld over het uiterlijk en de kleding van de verdachte), handelingen van politieagenten (bijvoorbeeld over het aanspreken en boeien van de verdachte), handelingen van anderen (bijvoorbeeld over het gedrag van de verdachte en meldingen van de meldkamer), objecten (bijvoorbeeld over de auto en het mes dat in de auto lag) of omgeving (bijvoorbeeld over de straatnaam of een beschrijving van de plek waar de auto stond geparkeerd). Om het codeerproces zo consistent en controleerbaar mogelijk te maken, stelden we een reeks algemene codeeregels op. Wat betreft de leeftijd van de verdachte spraken we bijvoorbeeld af dat we een geschatte leeftijd van vijf jaar jonger of ouder dan de werkelijke leeftijd nog goed zouden rekenen, maar schattingen die daarbuiten vielen niet. Wanneer het proces-verbaal vermeldde dat de verdachte er 'jong' of 'oud' uitzag, werd dat gecodeerd als een subjectief gegeven.

De processen-verbaal bevatten gemiddeld 81 gegevens per stuk. Wat betreft accuratesse waren de twee codeurs het eens over 97% van alle gegevens ($\kappa = ,77$, $p < ,001$). Wat betreft het soort gegeven waren de codeurs het eens over 94% van de gegevens ($\kappa = ,93$, $p < ,001$). De consistentie tussen codeurs was dus zeer hoog. De gegevens met afwijkende codes werden besproken en voorzien van een definitieve code voor de vervolganalyse.

4.1.5 Coderen van het overleg

Bij één paar in Groep 2 mislukte de opname van het overleg, dus wij analyseerden in totaal veertig opnamen van het overleg tijdens het opstellen van het gezamenlijk proces-verbaal. Die opnamen werden eerst getranscribeerd. Vervolgens werden alle opmerkingen in die transcripties gecodeerd door twee onafhankelijke codeurs. Daarvoor werd het codeerschema ontwikkeld door Vredevelde, Hildebrandt en Van Koppen (2016) uitgebreid met één extra geheugenstrategie, namelijk het controleren van de juistheid van gegevens (zie tabel 4.2). Die strategie werd regelmatig gebruikt door agenten tijdens het schrijven van het proces-

Tabel 4.2: Codeerschema voor geheugenstrategieën

Strategie	Omschrijving en voorbeelden
Succesvolle aanwijzing	Aanwijzing (bijvoorbeeld 'Wat was zijn naam ook alweer?') die wordt gevolgd door het ophalen van een herinnering door de partner (bijvoorbeeld 'Jansen' of 'Zijn naam begon met een J').
Mislukte aanwijzing	Aanwijzing (bijvoorbeeld 'Wat was zijn naam ook alweer?') die niet wordt gevolgd door het ophalen van een herinnering door de partner (bijvoorbeeld 'Ik weet het niet meer').
Erkenning/bevestiging	Een opmerking van de partner erkennen of bevestigen (bijvoorbeeld 'Ja', 'Oké', 'Hm hm' of 'Dat klopt').
Correctie/onenigheid	Een opmerking van de partner corrigeren (bijvoorbeeld 'Nee het was Pietersen') of in twijfel trekken (bijvoorbeeld 'Volgens mij klopt dat niet').
Uitweiding	Voortborduren op een opmerking van de partner door extra informatie te geven (bijvoorbeeld de opmerking 'donker shirt' wordt opgevolgd door de partner met 'ja, donkerblauw').
Uitleg	Een eigen opmerking uitleggen aan de partner (bijvoorbeeld 'Ik weet nog dat hij Tat heette want ik dacht nog: wat een rare naam').
Herhaling	Een opmerking van de partner letterlijk herhalen.
Herformulering	Een opmerking van de partner anders verwoorden (bijvoorbeeld 'We hebben hem doen zitten' herformuleren naar 'We hebben hem gecontroleerd naar de grond gebracht').
Opnieuw herinneren	Een uitspraak waaruit blijkt dat men dankzij een opmerking van de partner zich opnieuw een bepaald gegeven herinnert (bijvoorbeeld 'Oh ja, dat is waar ook' of 'Nu weet ik dat weer').
Positieve verwijzing naar relatie	Positieve opmerking over de relatie tussen partners of over de bijdragen van de partner (bijvoorbeeld 'We zijn een goed team' of 'Goede aanvulling!').
Negatieve verwijzing naar relatie	Negatieve opmerking over de relatie tussen partners of over de bijdragen van de partner (bijvoorbeeld 'We hebben niet zo goed opgelet' of 'Ik denk dat we ons dat niet goed meer herinneren').
Rolverdeling/aanwijzen expert	De rollen tijdens het opstellen van het proces-verbaal verdelen (bijvoorbeeld 'Zal ik typen?') of de expertise van de ander benadrukken ('Jij weet meer van auto's dan ik').
Controleren juistheid gegevens	Vragen aan de partner of bepaalde gegevens kloppen (bijvoorbeeld 'Hij had een spijkerbroek aan, toch?').

Het codeerschema ontwikkeld door Vredeveldt, Hildebrandt en Van Koppen (2016) werd vertaald en aangepast aan de casus en aangevuld

verbaal, maar waren we in eerder onderzoek met getuigen nauwelijks tegengekomen.

De codeurs waren het eens over de geheugenstrategiecodering voor 90% van alle opmerkingen die werden gemaakt tijdens het overleg ($\kappa = ,82$, $p < ,001$). De consistentie tussen codeurs was dus wederom hoog. De opmerkingen waarover zij het oneens waren, werden besproken en voorzien van een definitieve code voor de vervolganalyse.

4.2 Resultaten

Na het transcriberen en coderen van de overleggen en de inhoud van de processen-verbaal, voerden wij een aantal statistische analyses uit om onze deelvragen te beantwoorden.¹¹ Wij bespreken hieronder onze bevindingen per deelvraag.

4.2.1 Deelvraag 1: Samen of apart

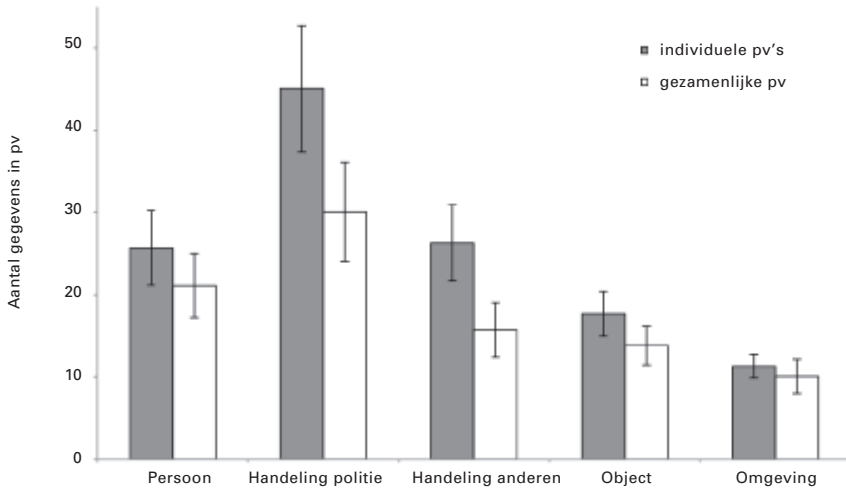
Voor deelvraag 1 keken we alleen naar de processen-verbaal die als eerste over het incident werden opgesteld. Deelnemers uit Groep 1 schreven dat proces-verbaal apart van elkaar en deelnemers uit Groep 2 schreven het samen. Voor Groep 1 telden we de gegevens die de twee agenten ieder in hun eigen proces-verbaal hadden opgeschreven bij elkaar op. Dezelfde gegevens die werden gerapporteerd door beide agenten werden uiteraard niet dubbel geteld. Die optelsom werd vergeleken met het aantal gegevens in het gezamenlijk proces-verbaal uit Groep 2.

We onderzochten eerst de volledigheid van de informatie in de eerste processen-verbaal (deelvraag 1a). In de optelsom van individuele processen-verbaal werden gemiddeld 127 gegevens genoemd ($SD = 42$), vergeleken met slechts 91 gegevens in het gezamenlijk proces-verbaal ($SD = 26$). Twee individueel opgestelde processen-verbaal bevatten dus veel meer informatie dan één gezamenlijk opgesteld proces-verbaal.¹² Uit een analyse van het soort gerappor-

11 Voorafgaand aan de data-analyse onderzochten wij of de data voldeden aan de assumpties voor parametrische testen. Waar nodig corrigeerden wij scheve verdelingen met behulp van datatransformaties. Omdat de analyses met gecorrigeerde variabelen tot dezelfde resultaten leidden als de analyses met de originele variabelen, presenteren wij hier alleen de analyses met de originele variabelen, aangezien die gemakkelijker kunnen worden geïnterpreteerd.

12 $t(41) = 3,32$; $p = ,002$; $d = -1,02$; 95% CI [-1,65; -0,37].

teerde informatie bleek dat de individuele processen-verbaal significant meer informatie bevatten over handelingen van de politie, handelingen van anderen, en objecten, maar niet significant meer over personen en de omgeving. Dat patroon is weergegeven in figuur 4.1.

Figuur 4.1: Aantal gegevens per soort informatie in het eerste proces-verbaal (pv) opgesteld in Groep 1 (optelsom van twee individuele processen-verbaal) en in Groep 2 (één gezamenlijk proces-verbaal)¹³

Een belangrijke vraag is of de agenten het mes dat in de auto lag, vanuit forensisch perspectief een relevant gegeven, vermeldden in het proces-verbaal. Wij onderzochten derhalve hoe vaak de informatie over het mes in het proces-verbaal werd opgenomen. In het eerste proces-verbaal werd het mes door beide leden van 13 van de 23 koppels in Groep 1 genoemd en door 13 van de 20 koppels in Groep 2. Het maakte dus niet uit of het eerste proces-verbaal apart of gezamenlijk werd opgesteld.¹⁴ Opgemerkt zij dat niet alle koppels het mes tijdens het incident ontdekten, wat (in ieder geval ten dele) verklaart waarom niet alle processen-verbaal informatie over het mes bevatten. Alle koppels die het mes in het eerste proces-verbaal hadden genoemd, noemden het ook in het tweede proces-verbaal.

Het is uiteraard niet alleen van belang dat er zo veel mogelijk informatie in het proces-verbaal wordt opgenomen, maar ook dat er zo min mogelijk fouten

¹³ Foutbalken tonen het 95% betrouwbaarheidsinterval.

¹⁴ $\chi^2(1) = 0,32; p = ,571$.

in staan. Om dat te beoordelen, berekenden we hoeveel procent van de gerapporteerde informatie in de eerste processen-verbaal onjuist was (deelvraag 1b). In de optelsom van de individuele processen-verbaal was 6,1% van de informatie onjuist ($SD = 2,7\%$) en in het gezamenlijk proces-verbaal 7,1% van de informatie ($SD = 4,5\%$). Er was derhalve geen significant verschil in accuratesse tussen de koppels die het eerste proces-verbaal individueel opstelden en de koppels die het gezamenlijk opstelden.¹⁵

Samengevat bleek uit onze resultaten dat agenten die na het incident gezamenlijk één proces-verbaal opstelden samen 28% minder informatie rapporteerden dan agenten die apart een proces-verbaal opstelden (deelvraag 1a). Er was geen significant verschil tussen experimentele groepen in het percentage fouten in het eerste proces-verbaal (deelvraag 1b).

4.2.2 Deelvraag 2: Vastleggen van de eigen herinneringen

Gezien onze bevinding dat één gezamenlijk opgesteld proces-verbaal minder informatie bevatte dan twee individueel opgestelde processen-verbaal, is het interessant om te onderzoeken of het vastleggen van de eigen herinneringen voorafgaand aan het opstellen van een gezamenlijk proces-verbaal ervoor kan zorgen dat bepaalde herinneringen worden veiliggesteld of dat fouten worden voorkomen. Derhalve vergeleken we het gezamenlijk proces-verbaal dat meteen na het incident werd opgesteld (Groep 2) met het gezamenlijk proces-verbaal dat pas werd opgesteld nadat de agenten ieder hun eigen proces-verbaal hadden geschreven (Groep 1).

We onderzochten eerst de volledigheid van de gezamenlijke processen-verbaal (deelvraag 2a). Zoals gezegd, bevatte het gezamenlijk proces-verbaal dat meteen na het incident werd opgesteld gemiddeld 91 gegevens ($SD = 26$). Het gezamenlijk proces-verbaal dat pas na het vastleggen van de eigen herinneringen werd opgesteld, bevatte 87 gegevens ($SD = 33$). Dat verschil was niet statistisch significant.¹⁶ Uit een analyse van het soort gerapporteerde informatie bleek dat er voor geen enkele soort informatie significante verschillen tussen de twee groepen waren. Het vastleggen van de eigen herinneringen had dus geen invloed op de volledigheid van het daaropvolgende gezamenlijke proces-verbaal.

Om deelvraag 2b te beantwoorden, berekenden we weer hoeveel procent

¹⁵ $t(41) = 0,87; p = ,392; d = 0,27; 95\% \text{ CI } [-0,34; 0,87]$.

¹⁶ $t(39) = 0,37; p = ,724; d = -0,11; 95\% \text{ CI } [-0,72; 0,50]$.

van de informatie in de processen-verbaal incorrect was. We zagen hierboven al dat in het gezamenlijk proces-verbaal dat meteen na het incident werd opgesteld, 7,1% van de informatie onjuist was ($SD = 4,5\%$). In het gezamenlijk proces-verbaal dat pas werd opgesteld nadat de agenten eerst apart een individueel proces-verbaal hadden opgesteld, was slechts 3,8% van de informatie onjuist ($SD = 2,5\%$). Dat was een statistisch significant verschil.¹⁷

Samengevat bleek uit onze resultaten dat koppels die eerst een individueel proces-verbaal schreven vervolgens ongeveer evenveel gegevens rapporteerden in het gezamenlijk proces-verbaal als koppels die het gezamenlijk proces-verbaal meteen na het incident opstelden (deelvraag 2a). Voor agenten die eerst apart een proces-verbaal schreven, lag het percentage fouten in het daaropvolgende gezamenlijke proces-verbaal wel bijna de helft lager dan voor agenten die dat niet deden (deelvraag 2b). Het vastleggen van individuele herinneringen voorafgaand aan het opstellen van een gezamenlijk proces-verbaal had dus een gunstige invloed op de accuratesse van het gezamenlijk proces-verbaal.¹⁸

4.2.3 Deelvraag 3: Geheugenstrategieën

Om deelvraag 3 te beantwoorden, analyseerden we de opmerkingen die agenten maakten tijdens het opstellen van het gezamenlijk proces-verbaal, met als doel om de gebruikte geheugenstrategieën te identificeren. Het overleg tussen de agenten duurde gemiddeld 38 minuten.¹⁹ In die tijd maakten koppels gemiddeld 369 opmerkingen, waarvan er zo'n 131 blijf gaven van geheugenstrategieën (36% van alle opmerkingen).

Tabel 4.3 toont het gemiddelde aantal opmerkingen per overleg voor de dertien verschillende geheugenstrategieën. Uit de tabel blijkt dat de meest gebruikte strategie tijdens het overleg was om elkaars opmerkingen te erkennen

17 $t(39) = 2,87; p = ,007; d = -0,90; 95\% \text{ CI } [-1,52; -0,26]$.

18 Uit analyses van de individueel opgestelde processen-verbaal voor of na het overleg bleek overigens dat die reductie in fouten niet kon worden verklaard simpelweg door het feit dat het de tweede keer was dat de agenten een proces-verbaal schreven. We vonden namelijk geen verschil in volledigheid of accuratesse tussen de individuele processen-verbaal die werden opgesteld meteen na het incident (Groep 1) en de individuele processen-verbaal die werden opgesteld nadat de deelnemers een gezamenlijk proces-verbaal hadden opgesteld (Groep 2).

19 Er was geen significant verschil tussen paren in Groep 1 ($M = 38, SD = 17$) en paren in Groep 2 ($M = 39, SD = 16$): $t(39) = 0,38; p = ,728; d = 0,11; 95\% \text{ CI } [-0,49; -0,71]$.

of bevestigen (26%) en daar vervolgens op voort te borduren (38%). De overige strategieën werden relatief weinig gebruikt.

Tabel 4.3: Gemiddelde aantal opmerkingen per geheugenstrategie tijdens het overleg (M), bijbehorende standaardafwijking (SD) en percentage van alle opmerkingen die blij gaven van geheugenstrategieën

Strategie	M	SD	%
Succesvolle aanwijzing	8,9	4,8	6,8
Mislukte aanwijzing	3,0	1,9	2,3
Erkenning/bevestiging	33,9	16,8	25,8
Correctie/onenigheid	7,5	6,3	5,7
Uitweiding	50,0	22,0	38,0
Uitleg	2,3	2,7	1,8
Herhaling	3,1	2,6	2,4
Herformulering	2,8	3,3	2,1
Opnieuw herinneren	1,6	1,5	1,2
Positieve verwijzing naar relatie	1,8	2,6	1,4
Negatieve verwijzing naar relatie	0,2	0,4	0,1
Rolverdeling/aanwijzen expert	1,3	1,3	1,0
Controleren juistheid gegevens	15,2	7,8	11,5
Totaal	131,4	57,2	100

Eerder onderzoek met getuigen liet zien dat bepaalde strategieën vaak samen in hetzelfde overleg voorkomen en derhalve één communicatiestijl vormen (Vredeveldt, Groen e.a., 2016; Vredeveldt, Hildebrandt e.a., 2016). Dat onderzoek identificeerde twee communicatiestijlen. De eerste stijl, *inhoudsgeoriënteerde interactie*, behelst strategieën die zich primair richten op de inhoud van de rapportage: erkenning, herhaling, herformulering en uitweiding. De nieuwe strategie die wij identificeerden in het overleg van de agenten, het controleren van de juistheid van gegevens, kan conceptueel gezien ook onder deze communicatiestijl worden geschaard.

De tweede stijl, *procesgeoriënteerde interactie*, behelst strategieën die zich meer richten op het proces van het gezamenlijk herinneren: succesvolle en mislukte aanwijzingen, onenigheid, uitleg en opnieuw herinneren. De drie overgebleven strategieën (positieve en negatieve verwijzingen naar de relatie en rolverdeling) bleken in eerder onderzoek niet vaak genoeg voor te komen om ze in te delen

in een communicatiestijl. Ook in het huidige onderzoek kwamen die drie strategieën niet vaak genoeg voor om een betekenisvolle analyse te maken, dus wij laten die buiten beschouwing in onze bespreking hieronder.

Net als in eerder onderzoek naar overleg tussen getuigen, kwamen inhoudsgeoriënteerde strategieën vaak samen voor in het overleg tussen politieagenten. Erkenning, herhaling, herformulering, uitweiding en het controleren van de juistheid van gegevens vormden een coherente communicatiestijl.²⁰ De strategieën die deel uitmaken van de procesgeoriënteerde communicatiestijl kwamen ook regelmatig samen voor, hoewel deze communicatiestijl net als in eerder onderzoek iets minder samenhang vertoonde.²¹

We onderzochten of de twee communicatiestijlen konden voorspellen hoe volledig of accuraat de informatie in het gezamenlijk proces-verbaal was. Een lineaire regressieanalyse liet zien dat de inhoudsgeoriënteerde communicatiestijl geassocieerd was met meer informatie in het proces-verbaal.²² Koppels die elkaars bijdragen erkenden, herhaalden en herformuleerden, naar aanleiding van elkaars opmerkingen uitweidden en de juistheid van hun eigen bijdragen controleerden, schreven significant meer volledige processen-verbaal dan koppels die dat niet deden. Vooral het uitweiden op elkaars bijdragen zorgde voor meer volledige processen-verbaal.²³ De procesgeoriënteerde communicatiestijl voorspelde niet hoeveel informatie er in het proces-verbaal terecht kwam.²⁴ Geen van beide communicatiestijlen voorspelde hoe accuraat de informatie in het proces-verbaal was.²⁵

20 Cronbach's α was ,87, hetgeen wijst op zeer hoge interne consistentie tussen de strategieën.

21 Cronbach's α was ,66, hetgeen wijst op redelijke interne consistentie tussen de strategieën.

22 Het toevoegen van de inhoudsgeoriënteerde strategieën aan het regressiemodel verklaarde een significant gedeelte van de variantie in de volledigheid van het proces-verbaal, $R^2 = 0,58$, $F(5, 33) = 9,28$, $p < ,001$.

23 Het aantal uitweidingen tijdens het overleg was de enige significante positieve voorspeller van de volledigheid van het proces-verbaal, $\beta = 0,79$, $t(38) = 3,82$, $p < ,001$. Uit het regressiemodel bleek dat het controleren van de juistheid van gegevens een significante negatieve voorspeller was, $\beta = -,55$, $t(38) = -3,42$, $p = ,002$. Met andere woorden, pas toen de invloed van de andere inhoudsgeoriënteerde strategieën was gefilterd, bleek dat die controlestrategie een averechts effect had op de volledigheid van het proces-verbaal. De andere inhoudsgeoriënteerde strategieën waren geen significante voorspellers van de volledigheid van het proces-verbaal ($ps > 0,075$).

24 Het vervolgens toevoegen van de procesgeoriënteerde strategieën aan het regressiemodel verklaarde nauwelijks extra variatie in de volledigheid van het proces-verbaal, $R^2 = 0,04$, $F(5, 28) = 0,64$, $p = ,671$.

25 Inhoudsgeoriënteerde strategieën: $R^2 = 0,07$, $F(5, 33) = 0,51$, $p = ,767$; procesgeoriënteerde strategieën: $R^2 = 0,07$, $F(5, 28) = 0,48$, $p = ,786$.

Om de lezer een idee te geven van de inhoudsgeoriënteerde communicatiestijl die geassocieerd bleek te zijn met meer volledige processen-verbaal, geven we hieronder een kwalitatief voorbeeld van die stijl.

A: Ik zag dat de hand met daarin zijn rijbewijs naar mij toe werd bewogen en daarop pakte ik zijn rijbewijs, toch?

B: Ja, ja. Trok hem uit zijn hand.

A: Daarop trok ik het rijbewijs uit zijn hand. Ik hoorde dat hij daarop reageerde door te zeggen: wat doe je nou? Zoiets?

B: Ja, dat zei die ook. Wat doe je nou?

A: Wat doe je nou? Geef me mijn rijbewijs, en toen stapte hij uit.

B: Hij was er niet blij mee.

A: Nee, hij was een beetje geïrriteerd en toen stapte hij uit.

In dit voorbeeld controleert agent A de juistheid van zijn opmerking ('... , toch?'). Daarop bevestigt en herformuleert agent B de opmerking van agent A ('Ja, ja. Trok hem uit zijn hand.'). Vervolgens herhaalt A de herformulering van B ('Daarop trok ik het rijbewijs uit zijn hand.'). Borduurt daarop voort ('Ik hoorde dat hij daarop reageerde door te zeggen: wat doe je nou?') en controleert wederom de juistheid van wat hij net heeft gezegd ('Zoiets?'), waarop B die uitweiding bevestigt en herhaalt. A herhaalt weer en weidt verder uit, waarop B ook weer een aanvulling doet ('Hij was er niet blij mee.'). Die A bevestigt en herformuleert ('Nee, hij was een beetje geïrriteerd'). Het bovenstaande voorbeeld illustreert hoe de inhoudsgeoriënteerde communicatiestijl ertoe kan leiden dat er meer informatie in het proces-verbaal wordt opgenomen.

4.3 Discussie

Onze analyse leverde een aantal belangrijke inzichten op over de invloed van overleg op de inhoud van het proces-verbaal van bevindingen. Ten eerste vonden wij dat twee agenten die samen een proces-verbaal schrijven, significant minder informatie rapporteren dan twee agenten die ieder apart een proces-verbaal schrijven. Ten tweede vonden wij dat het vastleggen van de eigen herinneringen voorafgaand aan het opstellen van het gezamenlijk proces-verbaal ervoor zorgt dat er minder fouten in dat proces-verbaal terechtkomen. Ten derde vonden wij dat een inhoudsgeoriënteerde communicatiestijl tijdens het overleg meer volledige processen-verbaal oplevert.

Voordat wij de implicaties van onze resultaten bespreken, is het nodig om stil te staan bij de beperkingen van ons hoofdonderzoek. Vanwege de realistische setting was het niet altijd mogelijk om volledige controle uit te oefenen over wat er werd gezegd onmiddellijk na de casus. Om de training nuttig te maken voor de deelnemende agenten, gaf de IBT-docent na iedere casus enige feedback over hun optreden. Daarbij was het onvermijdelijk dat sommige handelingen van de agenten ook ter sprake kwamen. Die feedback kon de herinneringen van de agenten derhalve beïnvloeden voordat zij het proces-verbaal schreven. Hoewel wij dus geen zuivere vergelijking konden maken tussen agenten die overlegden en agenten die voorafgaand aan het opstellen van het proces-verbaal op geen enkele manier door anderen waren beïnvloed, zijn de gepresenteerde resultaten hoogstens een onderschatting van de werkelijke verschillen tussen groepen. Met andere woorden, als agenten helemaal niet met anderen hadden gesproken voor het opstellen van het proces-verbaal, dan zouden de verschillen tussen groepen wellicht nog groter zijn geweest. Bovendien was ons onderzoek een realistische nabootsing van de praktijk. Zelfs als agenten in de praktijk de instructie zouden krijgen om eerst ieder apart een proces-verbaal op te stellen, valt niet uit te sluiten dat zij toch met elkaar praten voorafgaand aan het opstellen van die individuele processen-verbaal.

Een tweede tekortkoming van ons onderzoek is dat wij geen gedegen analyse konden maken van de forensische relevantie van de informatie in het proces-verbaal. Dat kwam doordat de training waaraan de agenten deelnamen een casus betrof waarbij het opgestelde proces-verbaal in de praktijk niet nodig zou zijn om de dader op te sporen of om de verdachte te vervolgen. In de casus waren de personalia van de bestuurder al bekend, dus de dader hoefde achteraf niet meer te worden geïdentificeerd op basis van uiterlijke kenmerken. Er is voor deze casus nauwelijks informatie te bedenken die in het proces-verbaal kon worden opgenomen die relevant zou zijn voor de opsporing of vervolging.²⁶ Dat was bijvoorbeeld anders in het veldonderzoek van Vredevelt, Tredoux en collega's (2015) waarin getuigen werden verhoord over serieuze misdrijven, waarvan de daders nog niet waren geïdentificeerd. In dat onderzoek kon wel onderscheid worden gemaakt tussen forensisch relevante informatie, zoals een beschrijving van de tatoeage van de dader, en minder relevante informatie, zoals een beschrijving van de gemoedstoestand van het slachtoffer.

26 Wellicht met uitzondering van het aantreffen van het mes, hetgeen onder bepaalde omstandigheden tot een verdenking van verboden wapenbezit zou kunnen leiden.

Helaas waren wij in het huidige onderzoek gebonden aan de beperkingen van de casustraining, die praktisch uitvoerbaar en leerzaam voor de deelnemers moest zijn.

Ondanks bovengenoemde beperkingen bieden onze onderzoeksresultaten nieuwe inzichten in de invloed van overleg op de inhoud van het procesverbaal van bevindingen. In de conclusie zullen wij die inzichten per deelvraag samenvatten en de daaraan verbonden aanbevelingen voor de praktijk bespreken.

Conclusies

Als agenten een proces-verbaal opstellen over een incident dat zij hebben waargenomen, doen ze dat regelmatig samen met een collega. Een dergelijke samenwerking kan als nuttig worden ervaren, omdat agenten elkaar kunnen helpen herinneren om informatie op te schrijven die zij zelf waren vergeten. Het idee dat twee meer weten dan één, is al vaker wetenschappelijk onderbouwd (zie Rajaram & Pereira-Pasarin, 2010, voor een overzicht). Om het effect van overleg te onderzoeken, is het echter relevanter om na te gaan of de informatie in een proces-verbaal dat twee agenten gezamenlijk hebben opgesteld vollediger of accurater is dan de informatie in twee processen-verbaal die twee agenten ieder apart hebben opgesteld. In dit onderzoek stond de onderzoeksvraag centraal: wat zijn de voor- en nadelen van het gezamenlijk opstellen van een proces-verbaal van bevindingen? Die hoofdvraag deelden wij op in drie deelvragen, die wij hieronder stuk voor stuk bespreken. Voordat wij dieper ingaan op de antwoorden op de deelvragen, bespreken wij eerst het vernieuwende karakter van het huidige onderzoek ten opzichte van eerder onderzoek.

Overleg tussen politieagenten bij het opstellen van verklaringen over een waargenomen gebeurtenis werd slechts één keer eerder onderzocht, door Hope en collega's (2013) in Groot-Brittannië. De relevantie van de resultaten van dat Britse onderzoek voor de Nederlandse politiepraktijk is echter beperkt. Dat heeft er allereerst mee te maken dat de agenten in dat Britse onderzoek in groepen van vier tot zes werkten, terwijl in Nederland doorgaans in tweetallen wordt gewerkt. Dat is een belangrijk verschil omdat herinneringsprocessen meer worden verstoord in grotere groepen (Marion & Thorley, 2016; Rajaram & Pereira-Pasarin, 2010). Een tweede relevant verschil is dat agenten in het Britse onderzoek ieder hun eigen individuele verklaring opstelden, terwijl Nederlandse politiekoppels vaak samen één proces-verbaal van bevindingen aanleveren over de waarnemingen die zij tijdens een incident hebben gedaan. Het huidige onderzoek was specifiek gericht op de Nederlandse situatie en heeft dan ook een hoge praktijkrelevantie voor de Nederlandse politiepraktijk.

Bij het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek moet men een afweging maken tussen de mate van experimentele controle en de mate waarin de proce-

dure realistisch is. Als de onderzoeker precies wil kunnen controleren wat de deelnemers doen en waaraan zij worden blootgesteld, dan moet het experiment plaatsvinden in een laboratoriumsetting. Die aanpak gebruikten wij voor ons pilotonderzoek. In dat onderzoek schreven burgers processen-verbaal over een gefilmd incident. Dankzij het pilotonderzoek konden wij de onderzoeksprocedure testen en verbeteren en een goede codeermethode ontwikkelen. Voor het hoofdonderzoek kozen wij er echter voor om een stukje controle in te leveren voor een meer realistische setting. In dat onderzoek stelden ervaren politieagenten processen-verbaal op over een casus waarmee zij zich in de dagelijkse politiepraktijk regelmatig geconfronteerd zien. Het hoofdonderzoek levert ons derhalve een beter beeld op van de invloed die overleg tussen verbalisanten in de praktijk heeft op de kwaliteit van processen-verbaal.

We beginnen met een positieve noot over de kwaliteit van de processen-verbaal in ons onderzoek: gemiddeld genomen bevatten de processen-verbaal niet veel onjuiste informatie over het waargenomen incident. In de verschillende experimentele groepen lag het gemiddelde percentage fouten slechts tussen de 3% en 8%. Hieronder bespreken wij de belangrijkste bevindingen van ons onderzoek per deelvraag.

5.1 Deelvraag 1: Samen of apart

Onze eerste deelvraag luidde: is de informatie in twee processen-verbaal die afzonderlijk van elkaar zijn opgesteld (a) vollediger en/of (b) accurater dan de informatie in één proces-verbaal dat door twee agenten gezamenlijk is opgesteld?

In zowel het pilotonderzoek als het hoofdonderzoek vonden wij dat koppels die gezamenlijk een proces-verbaal opstelden 28% minder informatie rapporteerden dan koppels die ieder apart een proces-verbaal opstelden. Wij vonden dus het klassieke *collaborative inhibition*-effect (Weldon & Bellinger, 1997). In talloze onderzoeken met allerlei verschillende herinneringstaken werd keer op keer gevonden dat twee mensen die samenwerken tijdens het reproduceren van informatie zich minder herinneren dan twee mensen die de informatie allebei apart reproduceren (voor overzichten, zie Marion & Thorley, 2016; Rajaram & Pereira-Pasarin, 2010). Voor zover wij weten is ons onderzoek echter het eerste dat aantoont dat het *collaborative inhibition*-effect ook optreedt als politieagenten gezamenlijk één proces-verbaal opstellen. Met het oog op de volledigheid van processen-verbaal, is het dus beter als de leden van een politiekoppel apart van elkaar een proces-verbaal opstellen.

Met de constatering dat individueel opgestelde processen-verbaal meer informatie opleveren, is evenwel nog niet gezegd of het daarbij ook om de meest – vanuit forensisch perspectief – interessante informatie gaat. Om te onderzoeken wat voor soort informatie de gezamenlijke en individuele processen-verbaal bevatten, maakten wij onderscheid tussen gegevens over personen, handelingen van politieagenten, handelingen van anderen, objecten en omgeving. De gezamenlijk opgestelde processen-verbaal bevatten vooral minder informatie over de handelingen van agenten (zoals gesprekken met de verdachte en het uitvoeren van de aanhouding), de handelingen van anderen (zoals het agressieve gedrag van de verdachte en de meldingen uit de meldkamer) en de objecten in het incident (zoals de auto of het mes).

Omdat er in de gebruikte casustraining nauwelijks informatie was te vermelden die relevant zou zijn geweest voor het opsporingsonderzoek of de vervolging van de verdachte (wellicht met uitzondering van het mes dat in de auto lag), konden wij niet analyseren hoe relevant de informatie was die werd weggelaten uit het gezamenlijk proces-verbaal (vergeleken met de individuele processen-verbaal). Dat zou verder onderzocht kunnen worden door een casus te ontwerpen waarin een duidelijk onderscheid kan worden gemaakt tussen forensisch relevante en irrelevante informatie. Een nog realistischer alternatief zou zijn om een veldonderzoek uit te voeren met agentenkoppels die processen-verbaal schrijven over echte incidenten tijdens hun werk (zie voor een soortgelijke aanpak Vredevelde, Tredoux e.a., 2015). Het nadeel van die aanpak zou echter zijn dat het vaak niet mogelijk is om te controleren hoeveel procent van de informatie in het proces-verbaal onjuist is, omdat de waarnemingen van politieagenten doorgaans niet worden gefilmd.²⁷

Met betrekking tot het percentage fouten in het proces-verbaal, vonden wij geen verschil tussen agenten die het eerste proces-verbaal gezamenlijk opstelden en agenten die het individueel opstelden. Die bevinding kwam niet overeen met onze verwachting. Wij hadden verwacht dat agenten die het proces-verbaal samen schreven relatief minder fouten zouden maken, omdat uit eerdere onderzoeken is gebleken dat groepen die samenwerken niet alleen minder correcte gegevens rapporteren, maar ook minder fouten maken dan groepen die niet samenwerken (zie Rajaram & Pereira-Pasarin, 2010, voor een overzicht). Ook in het pilotonderzoek vonden wij dat het percentage fouten 34% lager lag voor

27 Hoewel in sommige eenheden wel wordt geëxperimenteerd met het dragen van een GoPro camera tijdens het dagelijkse politiewerk (zie bijvoorbeeld Heibloom, 2015).

deelnemers die het eerste proces-verbaal gezamenlijk op-stelden dan voor deelnemers die het individueel opstelden.

Gezien het robuuste foutenverminderingseffect dat is gevonden in eerdere onderzoeken, is het verrassend dat wij dat effect niet vonden voor agentenkop-pels die na het incident gezamenlijk een proces-verbaal opstelden. Ons onderzoek verschilde echter op een aantal punten van eerder onderzoek, waardoor het uitblijven van een foutenverminderingseffect kan worden verklaard. Zo bestond onze deelnemersgroep bijvoorbeeld uit ervaren politieagenten. We weten uit eerder onderzoek dat expertise de effectiviteit van overleg tijdens het ophalen van herinneringen kan beïnvloeden (Meade e.a., 2009). In het onderzoek van Meade en collega's was het overleg tussen ervaren piloten echter effectiever dan het overleg tussen leken, terwijl in ons onderzoek het overleg tussen agenten juist minder effectief was dan het overleg tussen leken, althans wat betreft foutenvermindering. Het verschil tussen ervaren piloten en politiemensen kan mogelijk worden verklaard door verschillen in professionele cultuur. Wij kunnen ons voorstellen dat het corrigeren van elkaars fouten onder piloten sterk wordt aangemoedigd en wordt geaccepteerd, gezien de grote, zelfs fatale gevolgen die fouten kunnen hebben. Dat idee wordt gestaafd door de bevinding dat piloten in het onderzoek van Meade en collega's elkaar significant vaker corrigeerden dan leken. In de politiecultuur daarentegen wordt het corrigeren van elkaars fouten over het algemeen minder gewaardeerd (zie daarover bijvoorbeeld Princen, 2015). Tijdens het werken op straat zou het overigens ook wel eens averechts kunnen werken als agenten elkaar voortdurend corrigeren. Het is derhalve wellicht niet verrassend dat agenten elkaar tijdens het schrijven van het proces-verbaal ook niet zo vaak corrigeren. Tijdens het overleg tussen agenten in ons onderzoek waren correcties inderdaad zeldzaam: van alle opmerkingen die blijk gaven van geheugenstrategieën, betrof slechts 6% correcties of onenigheid.²⁸

28 Terzijde zij opgemerkt dat het percentage correcties in eerder onderzoek met studenten (Vredeveltdt, Groen e.a., 2016) en theaterbezoekers (Vredeveltdt, Hildebrandt e.a., 2016) ook niet zo hoog lag: correcties besloegen respectievelijk 7% en 8% van alle opmerkingen die blijk gaven van geheugenstrategieën.

5.2 Deelvraag 2: Vastleggen van de eigen herinneringen

Onze tweede deelvraag luidde: is het gezamenlijk opgestelde proces-verbaal (a) vollediger en/of (b) accurater als de agenten eerst apart hun herinneringen hebben vastgelegd in een individueel proces-verbaal?

Het vastleggen van de eigen herinneringen in een individueel proces-verbaal voorafgaand aan het opstellen van een gezamenlijk proces-verbaal had geen significante invloed op de volledigheid van dat gezamenlijke proces-verbaal. In het hoofdonderzoek resulteerde het echter wel in een aanzienlijke reductie in fouten. Het gezamenlijke proces-verbaal dat werd opgesteld na het individuele proces-verbaal bevatte bijna de helft minder fouten dan het gezamenlijke proces-verbaal dat meteen na het incident werd opgesteld. Als agenten samen een proces-verbaal opstellen, dan is het voor de juistheid van de informatie in het proces-verbaal dus goed als zij hun herinneringen eerst individueel vastleggen.

Eerder onderzoek naar getuigenverklaringen liet al zien dat het opschrijven van herinneringen voorafgaand aan een getuigenverhoor voordelen biedt. Getuigen die kort na het geobserveerde incident een Zelfrapportage voor Getuigen (ZeG) hebben ingevuld, herinneren zich tijdens het verhoor een week later significant meer dan getuigen die geen ZeG hebben ingevuld (Gabbert, Hope & Fisher, 2009; Krix e.a., 2013). Bovendien zorgt het vastleggen van de eigen herinneringen ervoor dat die herinneringen worden beschermd tegen invloeden van buitenaf, zoals verslaggeving in de media, gesprekken met andere getuigen of suggestieve vragen tijdens het verhoor (Gabbert e.a., 2012). Uit ons onderzoek blijkt dat het vastleggen van de eigen herinneringen ook voordelen heeft voor politieagenten die vervolgens samen een proces-verbaal over het incident moeten schrijven. Agenten die eerst apart een proces-verbaal opstelden, rapporteerden in het daaropvolgende gezamenlijke proces-verbaal weliswaar niet meer informatie dan agenten die dat niet deden, maar maakten wel beduidend minder fouten.

Het raadplegen van de eigen aantekeningen tijdens het overleg zou collaborative inhibition kunnen tegengaan. Eén van de belangrijkste oorzaken van collaborative inhibition is namelijk dat gesprekspartners elkaars herinneringsprocessen verstoren (Basden e.a., 1997; zie ook Barber, Harris & Rajaram, 2015). De ene partner kan bijvoorbeeld proberen informatie op te halen uit het geheugen in chronologische volgorde, terwijl de andere partner dat doet per onderwerp. Als partners voorafgaand aan het overleg de kans hebben gekregen om hun eigen verhaal op te schrijven, dan kan het derhalve nuttig zijn om die partners de mogelijkheid te bieden om hun eigen notities te raadplegen tij-

dens het overleg. Wij verwachten dat ze op die manier hun eigen gedachtegang kunnen reconstrueren, waardoor zij minder snel iets zullen vergeten. Ons onderzoek was niet ontworpen om de effectiviteit van die mogelijkheid tot raadplegen van het eigen proces-verbaal te onderzoeken, omdat alle agenten in Groep 1 hun individuele proces-verbaal erbij mochten houden terwijl zij het gezamenlijke proces-verbaal schreven. Wordt het effect verklaard door het feit dat ze eerst zelf een proces-verbaal hebben opgesteld, of speelt het feit dat zij het ook mogen raadplegen tijdens het overleg een cruciale rol? Om die vraag te onderzoeken, zou Groep 1 moeten worden opgedeeld in een subgroep van agenten die tijdens het overleg hun individuele proces-verbaal er wel bij mogen houden en een subgroep van agenten die dat niet mogen. Dat lijkt ons een boeiende opzet voor een vervolgonderzoek.

5.3 Deelvraag 3: Geheugenstrategieën

Onze derde deelvraag luidde: hoe beïnvloeden geheugenstrategieën tijdens het overleg de volledigheid en accuratesse van het gezamenlijk opgestelde proces-verbaal?

We onderzochten of uitspraken die blijk gaven van bepaalde geheugenstrategieën in het overleg tussen agenten konden voorspellen hoe volledig of accuraat de informatie in het gezamenlijk proces-verbaal was. Gebaseerd op eerder onderzoek deelden we de strategieën op in twee communicatiestijlen: een inhoudsgeoriënteerde communicatiestijl (erkenning, herhaling, herformulering, uitweiding en controleren van de juistheid van gegevens) en een procesgeoriënteerde communicatiestijl (succesvolle en mislukte aanwijzingen, onenigheid, uitleg en opnieuw herinneren). Agentenkoppels die een inhoudsgeoriënteerde communicatiestijl hanteerden, namen significant meer informatie op in hun gezamenlijk proces-verbaal.

Uit eerder onderzoek naar overleg tussen getuigen bleek ook dat paren die veelvuldig gebruik maakten van erkenning, herhaling, herformulering en uitweiding meer informatie rapporteerden tijdens het verhoor (Vredeveldt, Groen e.a., 2016; Vredeveldt, Hildebrandt e.a., 2016). In die studies werd de verklaring echter afgelegd tijdens het gezamenlijk verhoor – er was dus geen onderscheid tussen de inhoud van het overleg en de inhoud van de verklaring. In het huidige onderzoek was de eindrapportage niet het overleg zelf, maar de schriftelijke verklaring die dankzij dat overleg tot stand kwam. Het feit dat een inhoudsgeoriënteerde communicatiestijl tijdens het overleg significant samenhang met meer

informatie in het *geschreven proces-verbaal*, is derhalve een aanvulling op eerdere bevindingen waaruit slechts bleek dat die communicatiestijl tijdens het overleg samenhang met de hoeveelheid informatie die mondeling werd gegeven in *datzelfde overleg*.

Het verband dat wij vonden tussen de gebruikte communicatiestijl en de volledigheid van het proces-verbaal laat zien hoe belangrijk het is om in dit soort onderzoek niet slechts naar gemiddelde prestaties te kijken. Hoewel agenten gemiddeld gezien minder rapporteerden wanneer zij samen één proces-verbaal schreven dan wanneer zij ieder apart een proces-verbaal schreven, waren sommige samenwerkingen succesvoller dan andere. Onderzoekers die het autobiografisch geheugen van oudere echtparen bestuderen, vonden ook al dat sommige koppels elkaars herinneringsprocessen verstoren, terwijl andere koppels elkaar juist helpen herinneren (Harris e.a., 2011; Morris e.a., 2015). Een volgende stap in die onderzoekslijn is te onderzoeken of er methoden zijn waarmee een succesvolle samenwerking kan worden gefaciliteerd, bijvoorbeeld door partners advies te geven over de communicatiestijl die zij dienen te hanteren tijdens het overleg.

5.4 Praktijkrelevantie

Voor een efficiënte opsporingspraktijk is een volledige en goede verslaglegging van groot belang. Opsporingsambtenaren dienen zo snel mogelijk proces-verbaal op te maken van het door hen opgespoorde strafbare feit of van de handelingen die zij hebben verricht (zie artikel 152 Sv). De opsporingsambtenaar moet daarbij zo veel mogelijk zijn redenen van wetenschap opgeven (artikel 153 Sv). Volgens de memorie van toelichting dient deze verbaliseringsplicht drie doelen:

‘In de eerste plaats stelt een proces-verbaal de officier van justitie in de gelegenheid om controle uit te oefenen op het onderzoek en de daarbij gehanteerde opsporingsbevoegdheden. In de tweede plaats ondersteunen processen-verbaal het nemen van een verantwoorde vervolgingsbeslissing. En in de derde plaats speelt het proces-verbaal een centrale rol bij het bewijs van strafbare feiten (vgl. artikel 344, tweede lid, Sv). Een proces-verbaal stelt de rechter ook in staat om de rechtmatigheid van het onderzoek te toetsen en zich een oordeel te vormen over de betrouwbaarheid van de resultaten van het onderzoek.’ (Kamerstukken II 2009/10, 32 468, nr. 3, p. 13; zie ook De Graaf & Kesteloo, 2016)

Hieruit blijkt dat veel partijen baat hebben bij het optimaliseren van de volledigheid en accuratesse van processen-verbaal. Tijdens het opsporingsonderzoek worden immers belangrijke beslissingen genomen op basis van processen-verbaal. Niet alleen stemmen politieagenten het onderzoek dat zij verrichten daarop af, maar ook de officier van justitie moet in staat zijn om op basis van de juiste informatie beslissingen te nemen (zoals de vervolgingsbeslissing) en controle uit te oefenen op het opsporingsonderzoek. Daarnaast zal de rechter – als de officier van justitie tot vervolging overgaat – (mede) op basis van de informatie uit het strafdossier een inhoudelijk oordeel vellen over de strafzaak. Processen-verbaal kunnen een doorslaggevende rol spelen bij de bewijsvoering in strafzaken. Dat volgt ook uit artikel 344 lid 2 van het Wetboek van Strafvordering, waarin is geregeld dat het bewijs dat de verdachte het ten laste gelegde feit heeft gepleegd, mag worden aangenomen op uitsluitend het proces-verbaal van de opsporingsambtenaar (zie ook Corstens/Borgers, 2014: 811-812). De opsporingsambtenaar moet de waarneming van het strafbare feit dan wel zelf hebben gedaan. Het proces-verbaal speelt voorts een belangrijke rol bij het beantwoorden van eventuele vragen over de rechtmatigheid van het opsporingsonderzoek. Zo is het bijvoorbeeld van belang dat een proces-verbaal van aanhouding informatie bevat over de feiten en omstandigheden op basis waarvan een redelijk vermoeden van schuld aan een strafbaar feit is ontstaan. Het proces-verbaal stelt de officier van justitie, verdediging en rechter in staat om te beoordelen of een bevoegdheid rechtmatig is toegepast.

Als het proces-verbaal onvolledige of onjuiste informatie bevat, is het mogelijk dat dat consequenties heeft voor de strafzaak tegen de verdachte. Onvoldoende of onjuiste informatie in het proces-verbaal kan het opsporingsonderzoek in de verkeerde richting sturen. Gebrekkige processen-verbaal verminderen zodoende de efficiëntie van het opsporingsonderzoek en kunnen tot gevolg hebben dat ten onrechte dwangmiddelen, zoals de voorlopige hechtenis of een telefoontap, worden opgelegd of toegepast. Als belangrijke informatie ontbreekt, kan dat voorts tot gevolg hebben dat de rechter bepaalde bewijsmiddelen van het bewijs uitsluit. Het is ook mogelijk dat de rechter niet overtuigd raakt van de schuld van de verdachte, met eventueel een vrijspraak tot gevolg. Onterechte vrijspraken hebben niet alleen tot gevolg dat de opsporingsambtenaren hun werk voor niets hebben gedaan, maar ook dat een potentieel gevaarlijk persoon terugkeert in de samenleving. Omgekeerd zou een onjuist proces-verbaal ook kunnen bijdragen aan de veroordeling van een onschuldige verdachte. Onterechte veroordelingen hebben vergaande gevolgen voor de betrokken personen en doen afbreuk aan de rechtsstaat.

5.5 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Het huidige onderzoek biedt belangrijke nieuwe inzichten in de invloed van overleg tussen agenten tijdens het opstellen van het proces-verbaal. Het is desalniettemin essentieel dat deze eerste resultaten worden opgevolgd door vervolgonderzoek. Wij hebben daarvoor vier concrete aanbevelingen.

Onze eerste aanbeveling heeft betrekking op de rol van samenwerking tijdens het schrijven van processen-verbaal in de huidige politiepraktijk. Tijdens ons onderzoek kwamen wij erachter dat niet veel bekend is over hoe processen-verbaal doorgaans worden opgesteld. Op grond van gesprekken met allerlei mensen in verschillende takken van de politieorganisatie, constateerden wij dat er geen vaste werkwijze is. Zo is weinig bekend over de mate waarin bij het opstellen van processen-verbaal wordt samengewerkt. Hoe vaak worden processen-verbaal gezamenlijk of juist individueel geschreven? Volgens de politiemedewerkers die wij spraken, hangt het antwoord op die vraag af van het soort proces-verbaal (gaat het om een proces-verbaal van bevindingen, heeft het betrekking op een ambtshandeling of is het een uitwerking van een verhoor), het soort informatie dat men vastlegt (eenvoudig of ingewikkeld) en de persoonlijke voorkeur van de verbalisanten in kwestie. Als samengewerkt wordt, is onduidelijk hoe deze samenwerking doorgaans precies vorm wordt gegeven. Wordt het proces-verbaal daadwerkelijk samen geschreven, schrijft de één eerst en vult de collega aan, of werkt de één het volledige proces-verbaal uit en zet zijn collega (na een marginale toets) zijn handtekening eronder? Wij vermoeden dat interne richtlijnen hieromtrent, bijvoorbeeld over overleg tijdens het opstellen van een proces-verbaal, ontbreken. Als dergelijke richtlijnen wel bestaan, dan lijken ze onder de uitvoerende en leidinggevende medewerkers van de politie niet bekend te zijn. Onze aanbeveling voor vervolgonderzoek is om door middel van enquêtes en interviews in kaart te brengen hoe vaak agenten gezamenlijk processen-verbaal schrijven, op welke manier zij daarbij samenwerken, en in hoeverre richtlijnen of interne protocollen bestaan over dit onderwerp.

Onze tweede aanbeveling betreft de rol van de professionele achtergrond van personen die gezamenlijk rapporteren over waargenomen incidenten. De huidige onderzoeksresultaten met agenten, namelijk dat overleg leidde tot een minder volledige rapportage met evenveel fouten, wijken af van de resultaten van eerder onderzoek met getuigen (Vredevelde, Groen e.a., 2016; Vredevelde, Hildebrandt e.a., 2016). Daaruit bleek juist dat overleg leidde tot een even volledige rapportage met minder fouten. Dat verschil zou kunnen worden verklaard door de uiteenlopende onderzoeksopzet – onze agenten rapporteerden bijvoorbeeld schrif-

telijk, terwijl getuigen in eerder onderzoek mondeling rapporteerden – maar ook door de achtergrond van de deelnemers: agenten versus burgers. De resultaten van ons kleinschalige pilotonderzoek wijzen er ook op dat overleg een andere invloed heeft op burgers die een proces-verbaal schrijven (waarbij overleg fouten verminderde) en agenten die een proces-verbaal schrijven (waarbij overleg geen invloed had op het aantal fouten). Als overleg tussen burgers daadwerkelijk andere gevolgen heeft dan overleg tussen agenten (vergelijk Meade e.a., 2009), dan heeft dat belangrijke consequenties voor de mate waarin aanbevelingen gebaseerd op getuigenonderzoek kunnen worden toegepast op samenwerking tussen agenten. Om te onderzoeken of dat verschil echt bestaat, is vervolgonderzoek nodig waarin agenten en burgers precies dezelfde taak uitvoeren. Wij bevelen daarom aan om het verschil tussen agenten en burgers te onderzoeken in een gecontroleerd experiment (zie ook Vredevelde, Knol & Van Koppen, 2015; Vredevelde & Van Koppen, 2016).

Onze derde aanbeveling borduurt direct voort op het onderzoek dat wij hebben gedaan en stelt een ander soort incident waarover agenten een proces-verbaal schrijven, centraal. Het huidige onderzoek betrof een relatief alledaags incident waarbij de verdachte was geïnstrueerd om vrijwel geen fysieke weerstand te bieden. De agenten verkeerden dus nauwelijks in spanning tijdens de casus, wellicht met uitzondering van het moment waarop sommige koppels het mes in de autodeur ontdekten. Het relatief ‘saai’ incident dat wij onderzochten, is weliswaar representatief voor de dagelijkse politiepraktijk, maar het is denkbaar dat onze onderzoeksresultaten niet gelden voor incidenten waarin agenten acuut worden bedreigd of om een andere reden minder goed registreren wat er gebeurt (zie ook Nieuwenhuys e.a., 2012; Renden e.a., 2014). In dat geval is het goed mogelijk dat de agenten na afloop van het incident samen een verhaal creëren over het gebeurde, dat logisch klinkt maar niet per se een weerspiegeling is van hetgeen echt heeft plaatsgevonden – *collaborative storytelling* (zie Wagenaar & Crombag, 2005). Wellicht blijkt dat overleg dan tot meer fouten in het proces-verbaal leidt. Wij achten het derhalve raadzaam om de invloed van overleg te onderzoeken op de inhoud van processen-verbaal over emotionele of bedreigende incidenten die agenten hebben meegemaakt.

Onze vierde aanbeveling heeft betrekking op de strategieën die agenten gebruiken terwijl zij overleggen over een bijgewoond incident. Het zou nuttig kunnen zijn om instructies over effectieve strategieën om samen te herinneren op te nemen in de training van agenten. Wij vonden dat de gezamenlijke processen-verbaal vollediger waren voor agentenkoppels die goed naar elkaar luisterden en veelvuldig elkaars bijdragen aanvulden met nieuwe informatie. Het is

derhalve raadzaam te onderzoeken of een instructie om die communicatiestijl te hanteren, resulteert in meer volledige gezamenlijke processen-verbaal. Het is namelijk ook mogelijk dat die communicatiestijl niet valt aan te leren; dat hij dus alleen werkt voor koppels die hem spontaan gebruiken. Vervolgonderzoek kan uitwijzen of het zinvol zou zijn om agenten te onderwijzen over het gebruik van gezamenlijke geheugenstrategieën.

5.6 Aanbevelingen voor de praktijk

Op basis van deze eerste onderzoeksresultaten kunnen wij ook twee aanbevelingen doen voor de politiepraktijk. Ten eerste is het met het oog op de volledigheid raadzaam dat agentenkoppels hun processen-verbaal individueel opstellen in plaats van gezamenlijk. Uit ons onderzoek blijkt immers dat twee individueel opgestelde processen-verbaal een vollediger beeld geven van het waargenomen incident dan één gezamenlijk proces-verbaal. Met andere woorden, twee apart weten meer dan twee samen.

Wij beseffen dat een onverkorte invoering van die aanbeveling het opsporingsapparaat kostentechnisch gezien wellicht te veel belast. Met het oog daarop zou dan ook kunnen worden onderzocht of deze werkwijze (in eerste instantie) beperkt kan worden tot bepaalde gevallen, zoals bij misdrijven die met een bepaald strafmaximum worden bedreigd of bij het toepassen van bepaalde opsporingsbevoegdheden. Een voorbeeld waaraan wij in dat verband denken, is een situatie waarin geweld is toegepast bij de aanhouding van de verdachte. Het is immers denkbaar dat de rechter die zich later over de strafzaak moet buigen ook een oordeel moet vellen over de rechtmatigheid van het politieoptreden bij de aanhouding. Het is wenselijk dat hij daarbij over zo veel mogelijk informatie beschikt, bij voorkeur uit onafhankelijke bronnen. Voor die bepaalde gevallen zou een (interne) richtlijn kunnen worden ingevoerd waarin staat dat agenten apart van elkaar een proces-verbaal over het incident dienen op te stellen.

Een mogelijk gevolg van de aanbeveling dat agenten individueel een proces-verbaal dienen op te stellen, kan zijn dat meer vragen zullen rijzen over de bewijswaarde van die processen-verbaal. Hoe moet worden omgegaan met de situatie waarin inconsistenties bestaan tussen de twee processen-verbaal?²⁹ De rechter zal dan eventuele tegenstrijdigheden moeten interpreteren en waarderen. De vraag is echter of daarin voldoende redenen kan worden gevonden om de

²⁹ Voor meer informatie over verschillende soorten inconsistenties in verklaringen, zie Vredevelde, Van Koppen en Granhag (2014).

aanbeveling te verwerpen. Met het schrijven van één gezamenlijk proces-verbaal wordt het probleem van tegenstrijdigheden tussen de herinneringen van agenten namelijk niet opgelost, maar slechts verborgen. Eventuele tegenstrijdigheden worden dan tenslotte al gladgestreken voordat zij de rechter bereiken.

Wij illustreren het voorgaande aan de hand van een voorbeeld. Stel dat één agent zich herinnert dat de auto van de dader rood was, terwijl de andere agent meent dat de auto blauw was. Vanuit het perspectief van de waarheidsvinding is het wenselijk dat die tegenstrijdigheid in het proces-verbaal wordt opgenomen ('verbalisant 1 zag dat de auto rood was, maar verbalisant 2 zag dat de auto blauw was'). Het is evenwel niet uitgesloten dat het proces-verbaal, indien dit door de twee betrokken opsporingsambtenaren gezamenlijk wordt opgesteld, geen blijk zal geven van het feit dat de kleur van de auto onderwerp was van discussie. Wellicht schrijven de agenten niets op over de kleur of misschien bereiken zij daarover overeenstemming waardoor uitsluitend de herinnering van een van de agenten wordt opgeschreven ('de auto was rood'), bijvoorbeeld omdat één agent dominantier was tijdens het overleg, of zekerder van zijn zaak en derhalve overtuigender, of simpelweg omdat hij als eerste de kleur van de auto noemde (zie daarover Gabbert e.a., 2006; Gabbert, Memon & Wright, 2007). Daarmee gaat informatie verloren over de waarneming van de agenten en wordt bovendien de suggestie gewekt dat twee agenten hetzelfde hebben waargenomen. Voor anderen blijft dan onbekend dat onenigheid heeft bestaan over de kleur van de auto. Het komt derhalve de transparantie ten goede als tegenstrijdigheden tussen de herinneringen van beide politieagenten in twee afzonderlijke processen-verbaal worden opgenomen in het strafdossier.

Onze tweede aanbeveling heeft betrekking op gevallen waarin agenten toch samen één proces-verbaal opstellen, om welke reden dan ook. Het beste resultaat, zo blijkt uit ons onderzoek, wordt in die gevallen behaald als agenten niet onmiddellijk gaan overleggen, maar eerst individueel hun eigen verhaal opschrijven voordat zij samen een proces-verbaal opstellen. In ons onderzoek lag het percentage fouten in het gezamenlijk proces-verbaal bijna de helft lager voor agenten die eerst ieder apart een proces-verbaal hadden geschreven dan voor agenten die meteen gezamenlijk een proces-verbaal opstelden. De aanbeveling voor burgers om kort na een geobserveerd misdrijf een zelfrapportage in te vullen, lijkt dus ook te gelden voor agenten die getuige zijn geweest van een incident (zie Krix e.a., 2013).

Wij hopen dat de inzichten uit dit onderzoek waardevol zullen blijken voor de ontwikkeling van *good practices* bij het opstellen van processen-verbaal.

Literatuur

- Barber, S.J., Harris, C.B. & Rajaram, S. (2015). Why two heads apart are better than two heads together: Multiple mechanisms underlie the collaborative inhibition effect in memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 41(2), 559-566. doi:10.1037/xlm0000037.
- Basden, B.H., Basden, D.R., Bryner, S. & Thomas, R.L., III. (1997). A comparison of group and individual remembering: Does collaboration disrupt retrieval strategies? *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 23(5), 1176-1189. doi:10.1037/0278-7393.23.5.1176.
- Corstens, G.J.M. (2014). *Het Nederlands strafprocesrecht*. Bewerkt door M.J. Borgers. Deventer: Kluwer.
- De Graaf, F.C.W. & Kesteloo, L. (2016). Welke mogelijkheden bestaan er om op grond van artikel 359a Sv rechtsgevolgen te verbinden aan fouten in het strafdossier? *Delikt en Delinkwent*, 21, 254-270.
- Gabbert, F., Hope, L. & Fisher, R. (2009). Protecting eyewitness evidence: Examining the efficacy of a self-administered interview tool. *Law and Human Behavior*, 33(4), 298-307. doi:10.1007/s10979-008-9146-8.
- Gabbert, F., Hope, L., Fisher, R.P. & Jamieson, K. (2012). Protecting against misleading post-event information with a Self-Administered Interview. *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), 568-575. doi:10.1002/acp.2828.
- Gabbert, F., Memon, A. & Wright, D.B. (2006). Memory conformity: Disentangling the steps toward influence during a discussion. *Psychonomic Bulletin & Review*, 13(3), 480-485. doi:10.3758/BF03193873.
- Gabbert, F., Memon, A. & Wright, D.B. (2007). I saw it for longer than you: The relationship between perceived encoding duration and memory conformity. *Acta Psychologica*, 124(3), 319-331. doi:10.1016/j.actpsy.2006.03.009.
- Harris, C.B., Barnier, A.J. & Sutton, J. (2012). Consensus collaboration enhances group and individual recall accuracy. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 65(1), 179-194. doi:10.1080/17470218.2011.608590.

- Harris, C.B., Keil, P.G., Sutton, J., Barnier, A.J. & McIlwain, D.J.F. (2011). We remember, we forget: Collaborative remembering in older couples. *Discourse Processes*, 48(4), 267-303. doi: 10.1080/0163853X.2010.541854.
- Heibloom, S. (2015, 17 september). GoPro wordt volop gebruikt bij politie Rotterdam. *Metro*. Gedownload van <http://www.metronieuws.nl/binnenland/rotterdam/2015/09/gopro-wordt-volop-gebruikt-bij-politie-rotterdam>.
- Hollingshead, A.B. & Brandon, D.P. (2003). Potential benefits of communication in transactive memory systems. *Human Communication Research*, 29(4), 607-615. doi:10.1111/j.1468-2958.2003.tb00859.x.
- Hope, L., Gabbert, F. & Fraser, J. (2013). Postincident conferring by law enforcement officers: Determining the impact of team discussions on statement content, accuracy, and officer beliefs. *Law and Human Behavior*, 37(2), 117-127. doi:10.1037/lhb0000019.
- Huisman, M., Pranger, J. & Steenwinkel, P. (2007). *Geef mij de feiten: Schrijfadvies voor een effectief proces-verbaal*. Deventer: Kluwer.
- Ihlebak, C., Løve, T., Eilertsen, D.E. & Magnussen, S. (2003). Memory for a staged criminal event witnessed live and on video. *Memory*, 11(3), 319-327. doi:10.1080/09658210244000018.
- Johnson, M.K., Hashtroudi, S. & Lindsay, D.S. (1993). Source monitoring. *Psychological Bulletin*, 114(1), 3-28. doi:10.1037/0033-2909.114.1.3.
- Krix, A., Sauerland, M. & Schreuder, M. (2013). Hoe getuigen zichzelf kunnen verhoren: De Zelfrapportage voor Getuigen. *Expertise en Recht*, 6, 180-184. Gedownload van <http://www.uitgeverijparis.nl/reader/9568/8712>.
- Marion, S.B. & Thorley, C. (2016). A meta-analytic review of collaborative inhibition and post-collaborative memory: A test of the retrieval disruption hypothesis. Manuscript ingediend voor publicatie.
- Meade, M.L., Nokes, T.J. & Morrow, D.G. (2009). Expertise promotes facilitation on a collaborative memory task. *Memory*, 17(1), 39-48. doi:10.1080/09658210802524240.
- Morris, T., Barnier, A.J. & Harris, C.B. (2015). Groups as the difference between rather than the sum of their parts: Accounting for cognitive variability in collaborating groups. Paper presented at the bi-annual meeting of the Society for Applied Research in Memory and Cognition, Victoria, B.C., Canada.

- Nieuwenhuys, A., Cañal-Bruland, R. & Oudejans, R.R.D. (2012). Effects of threat on police officers shooting behavior: Anxiety, action specificity, and affective influences on perception. *Applied Cognitive Psychology*, 26(4), 608-615. doi:10.1002/acp.2838.
- Princen, M. (2015). *De gekooide recherche*. Amsterdam: Prometheus Bert Bakker.
- Rajaram, S. & Pereira-Pasarin, L.P. (2010). Collaborative memory: Cognitive research and theory. *Perspectives on Psychological Science*, 5(6), 649-663. doi:10.1177/1745691610388763
- Renden, P.G., Landman, A., Geerts, S.F., Jansen, S.E.M., Faber, G.S., Savelsbergh, G.J.P. & Oudejans, R.R.D. (2014). Effects of anxiety on the execution of police arrest and self-defense skills. *Anxiety, Stress & Coping*, 27(1), 100-112. doi:10.1080/10615806.2013.810213.
- Roediger, H. L., III, Meade, M. & Bergman, E. (2001). Social contagion of memory. *Psychonomic Bulletin & Review*, 8(2), 365-371. doi:10.3758/bf03196174.
- Smeets, T., Candel, I. & Merckelbach, H.L.G.J. (2004). Accuracy, completeness, and consistency of emotional memories. *American Journal of Psychology*, 117(4), 595-609. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4148994>.
- Vredeveltdt, A., Groen, R.N., Ampt, J.E. & Van Koppen, P.J. (2016). When discussion between eyewitnesses helps memory. *Legal and Criminological Psychology*, Online publicatie in afwachting van plaatsing in het tijdschrift. doi:10.1111/lcrp.12097.
- Vredeveltdt, A., Hildebrandt, A. & Van Koppen, P.J. (2016). Acknowledge, repeat, rephrase, elaborate: Witnesses can help each other remember more. *Memory*, 24, 669-682. doi:10.1080/09658211.2015.1042884.
- Vredeveltdt, A., Knol, J.W. & Van Koppen, P.J. (2015). Observing offenders: Incident reports by surveillance detectives, uniformed police, and civilians. *Legal & Criminological Psychology*. doi:10.1111/lcrp12087.
- Vredeveltdt, A. & Sauer, J.D. (2015). Effects of eye-closure on confidence-accuracy relations in eyewitness testimony. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 4(1), 51-58. doi:10.1016/j.jarmac.2014.12.006.
- Vredeveltdt, A., Tredoux, C.G., Nortje, A., Kempen, K., Puljević, C. & Labuschagne, G.N. (2015). A field evaluation of the Eye-Closure Interview with witnesses of serious crimes. *Law and Human Behavior*, 39(2), 189-197. doi:10.1037/lhb0000113.

- Vredevelde, A., & Van Koppen, P.J. (2016). The thin blue line-up: A comparison of eyewitness performance by police and civilians. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, in druk. doi:10.106/j.jarmac.2016.06.013.
- Vredevelde, A., Van Koppen, P.J. & Granhag, P.A. (2014). The inconsistent suspect: A systematic review of consistency in truth tellers and liars. In R. Bull (red.), *Investigative Interviewing* (pp. 183-207). Londen: Springer.
- Wagenaar, W.A. & Crombag, H.F.M. (2005). *The popular policeman and other cases*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wegner, D.M. (1987). Transactive memory: A contemporary analysis of group mind. In B. Mullen & G.R. Goethals (red.), *Theories of group behavior* (pp. 185-208). New York, NY: Springer-Verlag.
- Weldon, M.S. & Bellinger, K.D. (1997). Collective memory: Collaborative and individual processes in remembering. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 23(5), 1160-1175. doi:10.1037/0278-7393.23.5.1160.
- Wessel, I., Zandstra, A.R.E., Hengeveld, H.M.E. & Moulds, M.L. (2015). Collaborative recall of details of an emotional film. *Memory*, 23(3), 437-444. doi:10.1080/09658211.2014.895384.

Over de auteurs

Dr. Annelies Vredevelde is fulltime onderzoeker aan de afdeling Strafrecht en Criminologie van de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij studeerde in 2007 summa cum laude af in de sociale wetenschappen aan het University College Utrecht, en ontving de University College Alumni Association Award voor sociale betrokkenheid en academische excellentie. Vervolgens behaalde zij in 2008 aan de Universiteit Maastricht haar masterdiploma in de rechtspsychologie, waar zij de Top 3% award ontving. Zij promoveerde in 2011 aan de Universiteit van York in Engeland op een onderzoek naar het verbeteren van het geheugen van ooggetuigen. Tijdens haar promotietraject ontving ze een Fulbright Visiting Scholarship voor drie maanden onderzoek aan het John Jay College of Criminal Justice in New York. Voor haar proefschrift ontving zij zowel de Amerikaanse Psychology-Law Society Award (eerste plaats) als de Britse Social Psychology Section Award. Aansluitend werkte ze twee jaar als postdoctoraal onderzoeker aan de Universiteit van Kaapstad in Zuid-Afrika, waar zij een veldonderzoek uitvoerde in samenwerking met de Zuid-Afrikaanse politie. Voor dat onderzoek ontving zij een subsidie van de Amerikaanse FBI. Aan de Vrije Universiteit Amsterdam onderzoekt ze de gevolgen van overleg tussen getuigen tijdens het beschrijven van een meegemaakte gebeurtenis. Dat onderzoek wordt gefinancierd door een prestigieuze Branco Weiss Fellowship van de Society in Science in Zwitserland.

Mr. Linda Kesteloo is promovenda aan de afdeling Strafrecht en Criminologie van de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij heeft in 2008 haar Bachelor Rechtsgeleerdheid cum laude afgerond. Gedurende haar Master Rechtsgeleerdheid heeft zij een half jaar in Berkeley aan de University of California in de Verenigde Staten gestudeerd. In 2011 is zij cum laude afgestudeerd in de Rechtsgeleerdheid (afstudeerrichtingen Strafrecht en Internationaal & Europees recht) op een onderzoek over de voorbereiding van getuigenverklaringen en het karakter van het (inter)nationale strafproces. Sinds 2011 doceert zij bij de afdeling Strafrecht en Criminologie van de Vrije Universiteit. Haar promotieonderzoek, waarvoor zij in 2013 de NWO-beurs 'Onderzoekstalent' ontving, is gericht op juridische waarborgen voor betrouwbare getuigenverklaringen.

Prof. dr. Peter van Koppen is psycholoog en sinds 2003 hoogleraar Rechtspsychologie aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam. Hij studeerde psychologie in Groningen (doc.psych. 1978; persoonlijkheidspsychologie en psychometrie) en rechten in Groningen en Amsterdam (kand.jur. 1977). Hij promoveerde in 1984 in de Rechtsgeleerdheid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Hij is lid van de Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. Hij is co-editor van het internationale tijdschrift *Psychology, Crime, and Law* (vanaf 1992). Hij is Fellow van het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) te Wassenaar (1986-1987 en 1990-1991). Hij is thans lid van het College voor Deskundigen dat het Nederlands Register Gerechtelijke Deskundigen bestiert.

Samen met D.J. Hessing nam hij het initiatief tot de opleidingen Criminologie aan de Universiteit Leiden, de Vrije Universiteit Amsterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij is Past-President van de European Association for Psychology and Law. Hij publiceerde een groot aantal artikelen en boeken. Recent publiceerde hij *Overtuigend bewijs: Indammen van rechterlijke dwalingen* (2011) waarvoor hij de tweejaarlijkse publicatieprijs ontving van de Stichting Maatschappij Veiligheid en Politie. Daarna publiceerde hij *Gerede twijfel: Over bewijs in strafzaken* (2013). In 2014 kreeg hij de Tom Williamson Award for life time achievement van de International Investigative Interviewing Research Group, iiiiRG.

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

- Voorzitter prof. dr. H.G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Erasmus Universiteit Rotterdam
- Leden mr. drs. C. Bangma
Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde
- mr. W.M. de Jongste
Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie
- prof. dr. P. van Reenen
Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM)
Universiteit Utrecht
- drs. M. van Tankeren
Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
- Secretariaat Programmabureau Politie & Wetenschap
Politieacademie
Arnhemseweg 348
7334 AC Apeldoorn
- Postbus 834
7301 BB Apeldoorn
www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. **Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen**
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. **Bevoegdheden overd(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk**
H.B. Winter & N. Struiksma, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. **Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl**
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. **Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord**
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. **Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit**
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. **Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy**
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. **Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg**
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. **Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding**
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. **Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net**
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. **Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen**
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003
- 10b. **Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van geweldsmeldingen bij de politie**
R. van Overbeeke, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003

11. **Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs**
R.A. Boin, P. 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
12. **Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden**
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
13. **Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Meningen en ervaringen van politiemensen**
J. Naeyé, L.W.J.C. Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
14. **Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing**
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
15. **De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk**
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
16. **Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen**
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
17. **Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie**
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
18. **Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel**
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
19. **Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg**
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
20. **Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht**
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004
Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller
21. **Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek**
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)

22. **Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek**
L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
23. **De sociale organisatie van mensensmokkel**
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
24. **In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België**
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
25. **De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking**
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
26. **Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingkracht van de Nederlandse politie**
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
27. **Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten**
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
28. **Zedenmisdrijven in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens**
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
29. **Groepszedenmisdrijven onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus**
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
30. **Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie**
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
31. **De strategische analyse van harddrugsscenes. Hoofddlijnen voor politie en beleid**
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006
- 32a. **Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiek-bestuurlijke relaties van de politie**
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006
- 32b. **Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie**
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006

- 32c. Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk**
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politieacademie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
- 33. Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling**
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente 2006
- 34. De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitstoekenning**
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
- 35. Naar beginselen van behoorlijke politiezorg**
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universteit Leiden, 2006
- 36a. Asielmigratie en criminaliteit**
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers**
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. 'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit**
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
- 37. Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker**
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
- 38. Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitiezorg**
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
- 39. Nog niet verschenen**
- 40. Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie**
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Paauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007
- 41. Opsporing onder druk**
C. Liedenbaum & M. Kruijzen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008

42. **Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval**
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. **Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken**
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. **De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie**
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg**
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid**
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. **Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten**
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. **Belediging en bedreiging van politiemensen**
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. **Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties**
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. **Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk**
J. Terpstra, 2008
47. **Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing**
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. **Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, dadenkenmerken en aanpak**
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009
49. **Het betwiste politiestel. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiestel in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales**
A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochoms, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009
50. **Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers**
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, Intraval & Rijksuniversiteit Groningen, 2010

- 51a. Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
- 52. Lokale politiek over politie**
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
- 53a. Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren**
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
- 53b. Schieten of niet schieten? Effecten van stress op schietbeslissingen van politieambtenaren**
A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2012
- 53c. Politievaardigheden onder stress. Het optimaliseren van aanhouding en zelfverdediging in de praktijk**
P.G. Renden, A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 53d. Effectief omgaan met acute stress. Effecten van aanleg en trainingservaring op de schietprestatie onder druk**
A. Landman, A. Nieuwenhuys & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 54. Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw**
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
- 55. Managing collective violence around public events: an international comparison**
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011
- 56. Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores**
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
- 57. De mythe ontrafeld? Wat we weten over een goed politieleiderschap**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
- 58. Proactief handhaven en gelijk behandelen**
J. Svensson, H. Sollie & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011

- 59a. De sterkte van de arm: feiten en mythes**
J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 59b. Blauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen**
J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 60. De nachtdienst 'verlicht'**
M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 61. Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten**
J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012
- 62. Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zedendelinquent)recidive**
C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012
- 63. Hoe een angstaas een jokkebrok herkent**
J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 64. Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen**
A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013
- 65. Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak**
M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013
- 66. Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen**
M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013
- 67. Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap**
E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 68. Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal**
E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, m.m.v. E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 69. Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van geweldadige, niet-geweldadige en afgeblazen overvallen**
W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013
- 70. Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar**
L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013

71. **Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen**
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. **Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland**
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubenova, N. Sovre & A. Troscianczuk, Universiteit Utrecht, 2013
73. **De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar. De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden**
F.M.H.M. Driessen, F. Duursma & J. Broekhuizen, Bureau Driessen, Utrecht, 2014
74. **Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie**
R.J. Morée, W. Landman & A.C. Bos, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2014
75. **Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving**
M.H. Boone, H.G. van de Bunt & D. Spiegel, m.m.v. K. van de Ven, Erasmus Universiteit, Rotterdam, Universiteit Utrecht, 2014
76. **Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun daders**
L. Dalhuisen & F. Koenraadt, Universiteit Utrecht, 2014
77. **Van stadswacht naar nieuwe gemeentepolitie? Gemeentelijk toezicht en handhaving in de openbare ruimte**
T. Eikenaar & B. van Stokkom, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
78. **Politiemensen over het strafrecht**
J. Kort, M.I. Fedorova & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
79. **Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren**
M. Malsch, R. Kranendonk, J. de Keijser, H. Elffers, M. Konter & M. de Boer, NSCR, Amsterdam, 2015
80. **De mentale gesteldheid van de familierechercheur. Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren**
L.J.A. Bollen, M.C. Saan, M.J.J. Kunst, B.W.C. Zwirs & K.F. Kuijpers, Universiteit Leiden, 2015
81. **Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische ex-gedetineerden**
D.J. Weggemans & B.A. de Graaf, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, 2015
82. **Dat heeft iemand anders gedaan! Een studie naar slachtofferschap en modus operandi van identiteitsfraude in Nederland**
L. Paulissen & J. van Wilsem, Universiteit Leiden, 2015

83. **Demonstratieve kampementen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
84. **Private ordebewaarders bij betogingen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
85. **Spelen met weerbaarheid. Belemmerende patronen en doorbrekende handelingsperspectieven bij het ontwikkelen van basisteams**
W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2015
86. **'Onnodige' bureaucratie binnen het basispolitiewerk. Onderzoek naar de achtergronden van een hardnekkig verschijnsel**
J. Kort & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2015
87. **Politie en GHB-problematiek op het platteland**
T. Nabben & D.J. Korf, Universiteit van Amsterdam, 2016
88. **Basisteams in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk**
J. Terpstra, I. van Duijneveldt, T. Eikenaar, T. Havinga & B. van Stokkom, Radboud Universiteit Nijmegen, 2016

